

WSTĘPY, OPRACOWANIE, PRZEKŁAD TEKSTU GRECKIEGO – KS. MAREK STAROWIEYSKI; PRZEKŁAD TEKSTU ETIOPIJSKIEGO – KS. STANISŁAW KUR; PRZEKŁAD POETYCKI FRAGMENTU *KSIĄG SYBILLIŃSKICH* – ANNA ŚWIDERKÓWNA

WSTĘP

1. DZIEJE TEKSTU

Apokalipsa Piotra należała do dzieł bardzo popularnych w starożytności chrześcijańskiej. Powstała w drugiej połowie II wieku, na pewno po roku 100, gdyż cytuje, a może lepiej: nawiązuje do 4 *Księgi Ezdrasza* (95, 33 i ApPtEt 3) powstałej wg Charlesa między 100 a 135 rokiem (może ok. 120)*,¹ jest późniejsza od *Listu św. Piotra*, jak to wykazał F. Spitta,² a być może przypowieść o fidze (ApPtEt 2) odnosi się do powstania Bar Kochby (135).³ Na ApPt opiera się podany w dodatku fragment II ks. *Ksiąg Sybillińskich*, powstałych prawdopodobnie około 150 roku; jest to jednak dowód dość słaby, gdyż jak powszechnie wiadomo, różne fragmenty *Ksiąg Sybillińskich* powstawały w różnym czasie.⁴ ApPt cytują: Klemens Aleksandryjski (†ok. 212), *Fragment Muratoriego* (ok. 200).⁵ Mamy więc dość ścisłą datację mniej więcej między 120 a 200 rokiem.

Jeśli datacja jest stosunkowo prosta, to gorzej ma się rzecz z ustaleniem miejsca powstania. Na podstawie cytatów Klemensa Aleksandryjskiego i wspomnienia o dziecięciu zwierzętach, jakie czczą grzesznicy, przypuszcza się, że powstała w Egipcie. Jest to jednak argument bardzo słaby i praktycznie stwierdzić musimy, że nie wiemy, gdzie powstała ApPt.

ApPt cieszyła się w Kościele starożytnym wielkim szacunkiem, co prawdopodobnie zawdzięczała imieniu św. Piotra, które nosiła w tytule. Była zaliczona do ksiąg natchnionych. *Kanon Muratoriego* (ok. 200) podaje: „Apokalipsę także jedynie Jana i Piotra przyjmujemy, której jednak (*Apokalipsy Piotra*) niektórzy z naszych nie chcą czytać w Kościele”.⁶ Do Pisma świętego włącza ją również łaciński wykaz ksiąg Pisma zawarty w tzw. *Codex Claromontanus* (ok. 300) wymieniając ją po *Pasterzu Hermasa* i *Aktach Pawła*, równocześnie podając jej długość – 270 stychów; byłby to więc utwór długości Listu św. Pawła do Efezjan.⁷ Klemens Aleksandryjski cytuje ją jako „*graphe phesi*”, a więc używa zwrotu, jakim normalnie wprowadza się słowa Pisma świętego; dodajmy, że cytuje ją na jednym poziomie z prorokiem Izajaszem (65, 20).⁸ Klemens cytuje ApPt kilkakrotnie w swoich *Eclogae*: jej streszczenie podał w dziele dziś zaginionym *Hypotheses* (Zarysy), w którym streścił księgi Pisma świętego ST i NT oraz księgi, które „nie są powszechnie uznane”, tj. *List Judy*, *Listy Katolickie* oraz *List Barnaby*.⁹ Również Metody z Olimpu (†pocz. IV w.)

* Ze względu na istniejącą na końcu artykułu bibliografię bądź podajemy skrócony opis bibliograficzny (gdy jest kilka prac autora), bądź też odsyłamy do niej, gdy jest tylko jedna praca.

¹ R. H. Charles, *The Apocrypha and Pseudepigrapha of the Old Testament. II Pseudepigrapha*, Oxford 1973, 552, 572. Inne zależności *Ks. Henocha* i ApPt por. M. R. James, *JThS* 14 (1911), 378–380.

² Por. Bibliografia.

³ Tak uważa L. Moraldi, dz. cyt., 1816.

⁴ Por. M. Erbetta, dz. cyt., 491 nn.

⁵ J. Banak, [w:] *Apokryfy NT*, I, red. M. Starowieyski, Lublin 1980, 37 n.

⁶ 71–73, tamże, 38.

⁷ Tamże, 41.

⁸ *Eclogae propheticae* 41, [w:] E. Klostermann, *Apocrypha* I, 12; tekst grecki do EwPtEt 8.

⁹ Euzebiusz, *HK* 6, 14, 1.

cytuje ApPt jako pismo natchnione.¹⁰ Autorytet jej był tak wielki, że jeszcze w V w. była czytana w kościołach palestyńskich. Świadczy o tym wypowiedź Sozomenosa: „Zauważyłem, że tak zwaną *Apokalipsę Piotra*, którą bezwzględnie odrzuciły dawniejsze autorytety uznawszy ją za nieautentyczną, w niektórych Kościołach Palestyny po dziś dzień jeszcze odczytuje się raz w roku, mianowicie w dniu Wielkiego Piątku, kiedy to społeczność wiernych z wielką pobożnością przestrzega postu dla upamiętnienia zbawczej Męki”.¹¹ Faktu tego jednak nie potwierdza w końcu IV w. Egeria.

Świadcstwo Sozomenosa wskazuje nam, że nie było to jednak powszechnie przyjęte uznanie. Już Euzebiusz z Cezarei (†339) zalicza ją do „antilegomena”: „Do podsuniętych (antilegomena) powinno się zaliczyć *Dzieje Pawłowe*, pismo zwane *Pasterzem*, *Apokalipsę Piotra*, również tego *List* przypisywany Barnabie, tak zwane *Nauki Apostołów* i jak powiedziałem, jeśli się to komu słusznym wydaje, *Apokalipsę Jana*. Są bowiem tacy, którzy ją odrzucają, inni zaś znowu ją umieszczają pośród pism powszechnie uznanych. Do ksiąg tego samego rodzaju zaliczają niektórzy jeszcze *Ewangelię według Hebrajczyków*”.¹² Podobnie św. Hieronim, którego autorytet szczególnie się tu liczy, odrzuca ją w swym dziele *De viris illustribus*.¹³ *Stychometria* Nicefora z 850 roku, ale opierająca się na materiałach wcześniejszych (być może z IV w.), zalicza ją także do „antilegomena” wraz z *Apokalipsą Jana*, *Listem Barnaby* i *Ewangelią Hebrajczyków*; podaje równocześnie wiadomość, że zawierała ona 300 stychów.¹⁴

Ponadto w literaturze starochrześcijańskiej zauważamy wpływ ApPt. Parafrazuja ją poetycko *Księgi Sybillińskie* (II w.), cytuje ją Klemens Aleksandryjski, *Metody* z Olimpu, Porfiriusz (?) i polemizujący z nim Makary Magnes,¹⁵ nawiązują do niej Teofil Antiocheński (II w.), Wiktoryn z Poetavium (†304), Efrek (†373), jej ślady widzi Harnack w Pseudo-Cyprianowym *De laude martyrii*, w aktach męczenników (Feliksa, Fortunata i Achilleusa, Ferreolusa, Doroty i Teofila),¹⁶ nawiązuje do niej Hipolit i *Pasterz Hermasa*.^{16a} ApPt weszła do zbioru etiopskich *Ksiąg Pseudo-klementyńskich*. Jeszcze w VIII–IX w. była znana i przepisywana, jeśli znajdujemy ją w grobie mnicha z Achmin, o czym niżej. Od tego czasu utwór ten ginie z pola widzenia, zostawiwszy jednak swe ślady w apokalipsach od niej pochodzących – Pawła czy Jana, przekazując przez nie średniowieczu wizję piekieł, genialnie podjętą przez Dantego. Niemniej jednak do końca XIX w. była ona znana wyłącznie z cytatów, które pracowicie zebrał Hilgenfeld.¹⁷

W roku 1892 U. Bouriant opublikował pergamin pochodzący z VIII–IX w. znaleziony w czasie kampanii wykopaliskowej 1886–1887 w Achmin (Panopolis) w Górnym Egipcie, w grobie chrześcijańskiego mnicha; dziś znajduje się on w Kairze.¹⁸ Zawierał on 9 stroniec Ewangelii Piotra oraz 7 stroniec nieznannej Apokalipsy, zidentyfikowanej przez Harnacka jako ApPt na podstawie cytatu Klemensa (Ecloga 41,

¹⁰ Por. niżej EwPtEt 10.

¹¹ HK 7, 19, tł. S. Kazikowski, Warszawa 1980, 498.

¹² HK 3, 25, 4, tł. A. Lisiecki, POK 3, 1924, 124.

¹³ 1. „Libri autem e quibus unus Actorum eius inscribitur, alius Evangelii, tertius Praedicationis, quartus Apocalypseos, quintus Iudicii, inter apocryphas scripturas repudiantur”, wyd. E. v. Sychowski, Münster 1894, 75. W tłumaczeniu polskim zawartym w PSP 6, 1970, opuszczono jedną liniijkę, zniekształcając tekst.

¹⁴ J. Banak, dz. cyt., 61.

¹⁵ Cytaty: por. niżej w tekście ApPt przypisy: Klemens – 31, 33, 35, 37, *Metody* – 39, Makary – 24, 25, Wiktoryn – 47, Teofil – 60, Efrek – 20, 32. O cytatach Klemensa i *Metodego*: M. R. James, JThS 14 (1911), 369–375.

¹⁶ *Die Petrusapokalypse in der alten abendländischen Kirche*, [w:] TU 13, 1, 1895, 71–73.

^{16a} M. R. James, JThS 14 (1911), 381–383. Miejsca domniemanego cytowania ApPt: A. v. Harnack, *Geschichte der altchristlichen Literatur*, Leipzig 1893² (1958), II/1, 31–33.

¹⁷ A. Hilgenfeld, *NT extra canonem receptum*, Leipzig 1866, 1884².

¹⁸ Por. Bibliografia. W wydaniu Lodsia i von Gebhardta znajduje się facsimile rękopisu.

2 = ApPt 34).¹⁹ Znaleziony tekst zawierał jednak zaledwie około 131 stychów, a więc mniej niż połowę ilości, o której mówił Nicefor. Oznaczamy ten tekst ApPtAch. Charakterystyczną jest rzeczą, że tekst mówiący o śmierci Chrystusa (EwPt) i o losie po śmierci (ApPt) został włożony do grobu.

W 1910 roku francuski orientalista-etjopolog Sylvain Grébaut w trakcie publikowania utworów należących do cyklu etiopskich Klementyn pochodzących z VII–VIII w. wydał fragment pochodzący z kodeksu Abbadié 51 wraz z przekładem francuskim.²⁰ Tekst jest w wielu miejscach zepsuty i niejasny. W tymże samym roku wybitny znawca literatury apokryficznej M. J. James zidentyfikował go jako ApPt²¹ (oznaczamy ten tekst ApPtEt). Orientalista niemiecki H. Duensing opublikował przekład etiopskiego tekstu na niemiecki, H. Weinl i Littmann podzielili go na 17 rozdziałów.²² Odkrycie tekstu etiopskiego stanowiło uwiecznienie poszukiwań orientalistów, którzy podejrzewali możliwość odnalezienia tekstu ApPt w źródłach etiopskich; zapoczątkował je A. Dillmann w 1858 roku, a kontynuowali P. de Legarde (1891) i S. Bratke (1893).²³

Odkrycie tekstu z Achmin i tekstu etiopskiego to podstawowe fakty w dziejach tekstu ApPt. Odkrycie przez Jamesa dwóch fragmentów papirusowych z V i III/IV w.²⁴ niewiele zmieniło nasz stan poznania, choć – jak zobaczymy – papirus Rainera rzucił trochę nowego światła na technikę tłumaczenia etiopskiego ApPt.

2. TEKST ApPt

Z ApPt posiadamy:

- a) długi tekst etiopski,
- b) krótszy tekst grecki – rkp z Achmin,
- c) fragmenty greckie na papirusach bądź zawarte w cytatach,
- d) aluzje, opracowania, parafrazy, powoływanie się itd.

Zasadniczym problemem pozostaje stosunek tekstu etiopskiego do tekstu greckiego z Achmin.

Tekst etiopski, jeśli chodzi o długość, odpowiada mniej więcej danym *Stychometrii* Nicefora i *Codex Claromontanus*, podczas gdy tekst z Achmin jest mniej więcej dwa i pół raza krótszy. Wszystkie starożytne cytaty można zidentyfikować w tekście etiopskim, jak widać z poniższego przekładu. Panuje na ogół zgodność, że zasadniczo tekst etiopski stanowi przekład oryginału, co nie znaczy, by był to przekład dokładny – jak to widać z porównania pap. Rainera i odpowiedniego fragmentu tekstu – co wynika ze słabej znajomości greki przez tłumacza.

Jeśli chodzi o wzajemny stosunek tekstu etiopskiego i greckiego z Achmin, to istnieją dość zasadnicze różnice. Zobaczmy najpierw, jak wygląda kompozycja obu tekstów.

Tekst z Achmin zaczyna się od krótkiego fragmentu własnego, zawierającego koniec mowy Chrystusa o fałszywych prorokach (1–3), następnie Chrystus z Apostołami udaje się na górę (4); apostołowie proszą Go, by im pokazał „braci sprawiedliwych”, aby sami nabrali otuchy i mogli dodawać jej innym (5). Następuje wizja „braci sprawiedliwych” (6–11) i Piotr upewnia się o identyczności braci, którzy się pojawili (12n.), a potem prosi o pokazanie miejsca ich pobytu. Następuje wizja

¹⁹ *Bruchstücke des Evangeliums und der Apokalypse des Petrus*, TU 9, 1, 1893.

²⁰ Por. Bibliografia.

²¹ *A New Text of Apocalypse of Peter*, JThS 13 (1910) 36–54.

²² E. Hennecke, *Neutestamentliche Apokryphen*, Tübingen 1924, 314–327. Wyd. przekładu Duensinga w ZNW (por. Bibliografia) jest użytkowane w kolejnych wydaniach apokryfów Henneckego.

²³ Por. Bibliografia.

²⁴ Por. Bibliografia: wydania tekstów greckich.

„przestrzeni poza tym światem, zalanej światłem” (15–20). Jej przeciwstawieniem jest wizja „miejsca naprzeciw owego” miejsca kary, miejsca najciemniejszego: od tego miejsca (21) do końca fragmentu (34) ciągnie się opis kary, jakiej doznają grzesznicy.

Tekst etiopski rozpoczyna się na Górze Oliwnej, zwyczajnym miejscu apokryficznych objawień. Apostołowie proszą Chrystusa o znaki Jego przyjścia. Zaczyna się opis paruzji oparty na mowie eschatologicznej Chrystusa zawartej u synoptyków (1). Chrystus objaśnia paruzję przypowieścią o drzewie figowym – ludzie Izraela (2). Zaczyna się opis sądu: Chrystus pokazuje Apostołom wszystkie dusze (3), następuje obraz zmartwychwstania, końca świata (4–5) i sądu ostatecznego (6). Teraz następuje opis męki poszczególnych ludzi: od rozdziału 7 zaczyna się tekst grecki z Achmin; obydwa teksty w ogólnych liniach się zgadzają (7–10). Od rozdziału 11 rozpoczyna się znowu własny tekst etiopski – kontynuacja opisu kar, kończąca się opisem chrztu na Polach Elizejskich i apostrofą do Piotra; ten ostatni fragment mamy zachowany na papirusie Rainera. Rozdziały 15–16, stanowiące opis szczęśliwości, są równoległe z tekstem z Achmin z tym, że tekst etiopski buduje opis na kanwie opisu przemienienia. Koniec opisu przemienienia (16b) i wniebowstąpienia chwalebne (17) znajdują się tylko w tekście etiopskim.

Jak widzimy, układ obydwu tekstów jest odwrotny: Achmin – od miejsca szczęśliwości do miejsca potępienia, tekst etiopski – od miejsca potępienia do miejsca szczęśliwości. Za układem etiopskim tekstu przemawia układ parafrazy w *Księgach Sybillińskich* podany w dodatku. Tekst grecki z Achmin ma szereg krótkich rozdziałów własnych (1–3, 15–19, 21). Różnica opisu losu szczęśliwych polega nie tylko na różnicy schematu, ale wynikających z tego pojęć: ApPtEt pokazując miejsce sprawiedliwych jako ogród, tekst grecki jako miejsce światła, podkreślonego antytezą „najciemniejszego” miejsca potępionych. Podobnie różnicę pomiędzy tekstami widać w samej koncepcji: tekst etiopski używa czasu przyszłego, a więc stanowi wizję prorocką, tekst grecki podaje czas przeszły, a więc podaje wizję Piotra.

Jakie więc można podać rozwiązanie tych trudności? Jak to stwierdziliśmy, tekst etiopski uważany jest za bliższy oryginałowi niż tekst grecki z Achmin. Skąd jednak pochodzą te różnice? C. Maurer uważa, że tekst z Achmin stanowi opracowanie. Jego autor miał przed sobą tylko dwa fragmenty ApPt, rozdziały 7–10 i 15–16a; nie posiadając końcowej części rozdziału 16, nie zrozumiał, że ma do czynienia z opisem przemienienia, i stąd różnice w części drugiej.²⁵

Pozostaje jeszcze jeden problem dyskusyjny: stosunek ApPt do EwPt. Jak wiemy, obydwa teksty zostały znalezione w grobie w Achmin i obydwa wykazują podobieństwo: np. używanie terminu „kyrios” (EwPt 2, 3, 6 itd., ApPt 3, 4, 6 itd.) czy zwrotu „my dwunastu uczniów” (ApPtAch 5, EwPt 59).²⁶ Powstały więc dwie hipotezy: EwPt pochodzi od ApPt (James, Zahn) oraz ApPt pochodzi od EwPt (Dieterich). Przypuszczano, że być może ApPt stanowi mowę eschatologiczną dla EwPt. Przyjmowano więc jedność utworu rozbitego na dwie części. Jest to jednak sprzeczne z danymi tradycji, która raz wspomina o EwPt, innym razem o ApPt, a więc wyraźnie mówi o dwóch utworach oddzielnych.²⁷ Równocześnie widzimy wyraźne podobieństwo leksykalne obydwu utworów. Ponieważ, EwPtAch stanowi opracowanie tekstu greckiego, nic nie stoi na przeszkodzie twierdzeniu, by uznać to opracowanie dostosowane do EwPt i pochodzące z późnego okresu, np. VIII/IX w., tj. z czasu, z którego pochodzi tekst z Achmin.

²⁵ C. Maurer, *Offenbarung des Petrus*, dz. cyt., 471.

²⁶ To są tylko dwa przykłady. Podobieństw jest więcej. Analizę ich podaje James, *JThS* 14 (1911) 579.

²⁷ Świadectwa o ApPt por. rozdział 1, o EwPt: [w:] M. Starowieyski, *Apokryfy NT*, dz. cyt., 409 n.

Bez wątpienia ApPt wywarła wielki wpływ na tworzenie się pojęć o losie ludzi zbawionych i potępionych. Pierwszy taki opis w literaturze chrześcijańskiej daje ApPt, który poprzez inne apokalipsy (Pawła, Jana, Maryi itd.) przeszedł do folkloru i nie-mało przyczynił się do utrwalenia tradycyjnego obrazu, przekazanego następnie literaturze (Dante) i homiletyce. Stąd trudno jest przecenić wpływ ApPt na dzieje kultury europejskiej.

Dogmatyczne znaczenie ApPt uwydatnia się, kiedy porównamy ją z kanoniczną Apokalipsą Jana. Ta ostatnia pokazuje ostateczny triumf Zbawiciela Chrystusa, ApPt natomiast koncentruje się na losie poszczególnych ludzi po śmierci, a więc zbawionych i potępionych. Jeżeli więc Apokalipsa Janowa odnosi się do eschatologii ogólnej, to ApPt stanowi najstarszy tekst literatury chrześcijańskiej pozabiblijnej, która zajmuje się eschatologią szczegółową – losem indywidualnych ludzi.

Z tego wynika bardzo ważny problem: jakie są źródła ApPt? Dieterich wskazuje na źródło pitagorejsko-orfickie, Marmorstein – na źródła judaistyczne. Na podstawie analizy widać, jak wiele ApPt zawdzięcza Biblii. Wydaje się, że żadnego z tych źródeł nie należy wykluczyć: ważne byłoby zbadanie udziału każdego z nich w tworzeniu się utworu. Szczególnie ważne byłoby wykazanie, jaki wpływ wywarła Biblia na powstanie naszej apokalipsy.²⁸ Utwór ten jednak jest nieznanym wśród biblistów: przy opisie przemienienia nie omawia go żaden z trzech autorów tomów komentarzy kulowskich do ewangelii synoptycznych, wspomina ją zaledwie ks. E. Dąbrowski w swej monografii o przemienieniu i to tylko tekst grecki. A przecież byłoby rzeczą ciekawą przeprowadzić analizę tekstów Pisma świętego porównując je z opisem przemienienia, powstałym przecież zaledwie pół wieku po ewangeljach.

4. WYDANIE TEKSTU

Opracowanie niniejsze obejmuje przekład wszystkich tekstów należących do ApPt oraz przekład tekstów z nią związanych, a mianowicie: dalszego ciągu tekstu etiopskiego, pozostającego wyraźnie pod wpływem ApPt, oraz przekładu poetyckiego fragmentu *Ksiąg Sybillińskich* opartego na EwPt. Do wstępu dołączono możliwie pełną bibliografię dotyczącą ApPt; jej uzupełnienie można znaleźć w bibliografii dotyczącej EwPt w I tomie *Apokryfów Nowego Testamentu*.²⁹

Jeśli chodzi o formę podania tekstu ApPt, oparliśmy się na wydaniu niemieckim, opracowanie C. Maurera w znanym wydaniu Hennecke–Schneemelchera, stosując jednak konsekwentniej zasady. C. Maurer podaje przekład etiopski, a w miejscach, gdzie istnieje, tekst z Achmin, równolegle do tekstu etiopskiego. Trudno zgodzić się na to uprzywilejowane stanowisko tekstu z Achmin: podajemy tu tekst etiopski, a równolegle do niego, w prawej kolumnie, wszystkie cytaty greckie. Natomiast aluzje i komentarze (tak jest np. z tekstem Wiktoryna z Poetavium) podajemy w przypisach.

²⁸ M. R. James wykazał zależność ApPt od Księgi Mądrości i tak pisze: „My own present impression of the relation between Wisdom, A.P. and Clement, is that A.P. derived from Wisdom, and that Clement commenting of Wisdom is therefore reminded of passages in A.P. and quotes them as illustrations. This was the case also with Methodius”, *JThS* 14 (1911) 378.

²⁹ M. Starowieyski, dz. cyt., 681–684.

I. *Wydania Stegmüller 277*

A. Tekst grecki

a) Fragmety z Achmin (BHG 1487)

U. Bouriant, *Mémoires publiés par les membres de la mission archéologique française au Caire* 9 (1982), 142–146.

A. Lods, tamże, 224–228 (facsimile rps) = Paris 1893.

J. A. Robinson, M. R. James, por. niżej.

A. v. Harnack, *Sitzungsberichte der k. preussischen Akademie*, Berlin 1892, 949–951.Tenze, *Bruchstücke*, por. niżej, 16–20.A. Dieterich, *Nikyia*, por. niżej, 2–8.O. v. Gebhardt, *Das Evangelium und die Apokalypse des Petrus*, Leipzig 1895, 48–52 (facsimile rps).J. M. S. Baljon, *Het evangelie en de openbaring van Petrus*, Utrecht 1896, 16–20.E. Preuschen, *Antilegomena*, Giessen 1901, 48–51; 1905², 84–87.E. Klostermann, *Apocrypha*, I, 1903, 1908, 1933, 8–13 (na tym wydaniu oparto niniejszy przekład tekstu greckiego).

b) Bodleian Oxford Ms. Gr. Theol. f. 4(P). Por. BHG 1487 b.

M. R. James, *JThS* 12 (1911) 367–369 (na tym tekście oparto przekład).

c) Papirus ze zbiorów księcia Rainera, Wiedeń, por. BHG, tamże.

C. Wessely, *PO* 18, 1924, 482.

K. Prümm, por. niżej, 78.

M. R. James, *JThS* 32 (1931), 578 n.

B. Tekst etiopski.

S. Grebaut, *Littérature éthiopienne pseudo-clémentine*, ROC 15 (1910), 199–214, 306–323, 425–439 (na tym wydaniu oparto przekład).*Apokalipsa Piotra* syryjska, wydana przez A. Mingana, *Bull. of John Rylands Library* 14 (1930), 189–297, 429–562, i *Woodbrooke Studies* III, Cambridge 1931, 100–208, 215–348, 356–449 jest innym utworem.

II. Opracowania

Bardenhewer O., *Geschichte der altkirchlichen Literatur*, I, Freiburg Br. 1913 (repr. Darmstadt 1962), 610–615.Bratke E., *Handschriftliche Überlieferung und Bruchstücke der arabisch-äthiopischen Petrusapokalypse*, *ZWTh* 1893, 454–493.Chiappelli A., *I frammenti ora scoperti d'un evangelio e d'un apocalisse di Pietro*, „Nuova Antologia” 1 (1893), 212–238.Dieterich A., *Nekya, Beiträge zur Erklärung der neuentdeckten Petrusapokalypse*, Berlin 1893, 1913² (Darmstadt 1969 = wyd. II, tekst, przekład, komentarz).Dillmann A., *Nachrichten von der Kön. Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen*, 1858, 185–199, 201–215, 217–226.Duensing H., *Ein Stück der urchristlichen Petrusapokalypse enthaltender Traktat der äthiopischen pseudoklementinischer Literatur*, *ZNW* 4 (1913), 65–78.Edsmann C. M., *Le baptême de feu*, Leipzig–Uppsala 1940, 57–63.Erbertha M., *Gli apocriji del NT*, III, Torino 1969, 208–233.Fascher A., *Petrusapokryphen*, [w:] Pauly–Wissowa, *Realencyklopädie der classischen Altertumswissenschaft*, 19, 2, 1938, 1373–1381.Harnack A. von, *Geschichte der altchristlichen Literatur bis Eusebius*, Leipzig 1893² (reprint, tamże 1958), I, 1, 29–33, II, 1, 770–772.

- Tenze, *Bruchstücke des Evangeliums und der Apokalypse des Petrus*, TU 9, 1, Leipzig 1893² (+ tekst i przekład).
- Tenze, *Die Petrusapokalypse in der alten abendländischen Kirche*, [w:] *Ein bis her nicht erkannte Schrift des Papstes Sixtus II vom Jahre 257/8*; TU 13, 1, Leipzig 1895, 71–73.
- Harris J. R., *The Odes of Salomon and the Apocalypse of Peter*, Expository Time 1930, 21 nn.
- Hilgenfeld A., *Novum Testamentum extra canonem receptum*, Lipsiae 1884², 71–74 (świadcetwa literatury patrystycznej).
- James M. R., *A New Text of the Apocalypse of Peter*, JThS 13 (1910) 36–54, 157; *Additional Notes on the Apocalypse of Peter*, tamże 14 (1911), 362–383, 573–583.
- Tenze, *The Recovery of the Apocalypse of Peter*, „The Church Quarterly Review” 1915, 1–37.
- Tenze, *The Rainer Fragment of the Apocalypse of Peter*, JThS 32 (1931), 270–279.
- Kretzenbacher L., *Richterengel und Feurstrom. Östliche Apokryphen und Gegenwartslegenden um Jenseitsgeleite*, „Zeitschrift f. Volkskunde” 1963, 205–220.
- Lagarde P. de, *Mitteilungen* 4, Göttingen 1891, 6–15.
- Marmorstein A., *Jüdische Parallelen zur Petrusapokalypse*, ZNW 10 (1909), 297–300.
- Maurer C., Duensing H., *Offenbarung des Petrus*, [w:] E. Hennecke, W. Schneemelcher, *Neutestamentliche Apokryphen*, II, Tübingen 1971, 468–483.
- McNamara H., *The Apocrypha in the Irish Church*, Dublin 1975, 102 n.
- Moraldi L., *Apocrifi del Nuovo Testamento II*, Torino 1971, 1811–1854.
- Peterson E., *Die Taufe im Acherusinischen See*, VigChr 9 (1955), 1–20 = *Frühkirche, Judentum und Gnosis*, Roma 1959, Darmstadt 1982, 310–332.
- Tenze, *Das Martyrium des hl. Petrus nach der Petrusapokalypse*, [w:] *Miscellanea G. Belvederi, Collezione: Amici delle Catacombe*, 23, Città del Vaticano 1954–1955, 181–185 = *Frühkirche*. dz. cyt., 88–91.
- Piccolomini E., *Sul testo dei frammenti dell' evangelio e del apocalisse del Pseudo Pietro*, „Rendiconti della Reale Accademia dei Lincei, classe delle scienze morali, storiche e filologiche” 8, 1899, f. 7–8, 389–404.
- Prümm K., *De genuino Apocalypsis Petri textu. Examen restium tam notorum et novi fragmenti Raineriani*, „Biblica” 10 (1929), 62–80.
- Quasten J., *Initiation aux Pères de l'Eglise*, I, Paris 1955, 164–166.
- Quispel G., Grant R. M., *Note on the Petrine Apocrypha*, VigChr 6 (1952), 31 n.
- Radliński I., *Apokryfy judaistyczno-chrześcijańskie*, Lwów 1905, 196–204.
- Robinson J. A., *The Gospel According to Peter and the Revelation of Peter*, London 1892.
- Robinson J. A., James M. R., *The Gospel According to Peter and the Revelation of Peter*, Two Lectures, London 1892.
- Spitta F., *Die Petrusapokalypse und der zweite Petrusbrief*, ZNW 12 (1911), 237–242.
- Weinel H., *Offenbarung des Peters*, [w:] E. Hennecke, *Neutestamentliche Apokryphen*, Tübingen 1904, 211–217, 1924², 318–327.
- Zahn T., *Geschichte des neutestamentlichen Kanons*, II, 2, Erlangen-Leipzig 1890 (reprint Hildesheim 1975), 810–820.

I. APOKALIPSA PIOTRA

Tekst etiopski i grecki *

Powtórne przyjście Chrystusa, opowiedziane Piotrowi, i zmartwychwstanie umarłych, którzy umarli z powodu swoich grzechów, gdyż nie strzeżli przykazań Pana, swego Stwórcy.

1. Zamyślił się nad tym (Piotr), jakby poznać tajemnicę Syna Bożego, miłosiernego i miłującego miłosierdzie. Podczas gdy (Chrystus) był na Górze Oliwnej,¹ zbliżyli się do Niego Jego (uczniowie), a my upadliśmy i błagaliśmy Go każdy oddzielnie² i prosiliśmy Go mówiąc: „Obyśmy uchwycili coś ze znaków Twojego przyjscia i końca świata, abyśmy poznali i pojęli czas Twego przyjscia i pouczyli tych, którzy przyjdą po nas, którym będziemy głosić słowo Twojej Ewangelii i których ustanowimy w Twoim Kościele, aby oni także, usłyszawszy, starali się poznać czas Twojego przyjscia” Nasz Pan odpowiedział nam mówiąc: „Strzeżcie się, aby was nie uwiedziono, abyście nie stali się wątpiący i abyście nie oddawali czci bogom obcym. Wielu przyjdzie w imię moje mówiąc: »Ja jestem Chrystus«. Nie wierzcie im i nie zbliżajcie się do nich,³ gdyż przyjście Syna Bożego nie jest znane, lecz jak błyskawica, która pojawia się od wschodu aż do zachodu,⁴ tak ja przyjdę w obłokach nieba z mocą wielką w mojej chwale,⁵ a krzyż mój będzie szedł przede mną.⁶ Przyjdę w mojej chwale, jaśniejac siedem razy więcej niż słońce. Przyjdę w mojej chwale ze wszystkimi moimi świętymi, moimi aniołami,⁷ a wtedy nałożę mój Ojciec koronę na moją głowę, abym sądził żywych i umarłych⁸ i abym oddał każdemu według jego uczynków⁹.

2. Wy zaś uczcie się od drzewa figowego przez podobieństwo: kiedy wyrośnie jego pęd i zazielenią się gałązki, wtedy nastąpi koniec świata”.¹⁰ Odpowiedziałem Mu ja, Piotr, i rzekłem: „Wyjaśnij mi (przypowieść) o fidze i jak ją mamy rozumieć, gdyż każdego dnia drzewo figowe rośnie i co roku przynosi owoc swoim właścicielom; czym jest ta przypowieść o fidze, nie wiemy”. Odpowiedział mi Nauczyciel i rzekł: „Czy nie wiesz, że drzewo figowe to dom Izraela, że zasadził człowiek w swoim ogrodzie drzewo figowe, a gdy nie obrodziło, szukał jego owoców przez długi czas i nie znalazłszy rzekł do ogrodnika: »Wyrwij to drzewo figowe, żeby nasza ziemia nie była dla nas nieużyteczna«. Powiedział ogrodnik panu: »(My) słudzy ogracujemy je, okopujemy ziemię pod nim i podlejemy je wodą, a jeśli wtedy nie zaowocuje, wyrwiemy jego korzenie z ogrodu i zasadzimy inne zamiast niego«. ¹¹ Czy nie pojąłeś, że drzewo figowe to dom Izraela? Mówię ci, gdy zazielenią się jego gałązki na końcu (czasów), przyjdą fałszywi mesjasze¹² i będą zapewniać: »Ja je-

* Tekst etiopski przełożył ks. Stanisław Kur, tekst grecki (po prawej stronie przy tekstach paralelnych) – ks. Marek Starowieyski.

¹ Góra Oliwna była miejscem, na którym Chrystus, według apokryfów, miał udzielać objawienia po zmartwychwstaniu: np. EwDzArab 37, JózCieś Wstęp, EwBart IV, 1 itd.; odgrywa też ważną rolę w Transitus Mariae. Por. *Apokryfy NT*, I, red. M. Starowieyski, Lublin 1980, 730 (indeks). Opis tu podany jest wzorowany na Mt 24, 3 nn. par.

² Prawdopodobnie zły przekład gr. kat'idian = na osobności.

³ Por. Mt 26, 24.

⁴ Por. Mt 24, 27.

⁵ Por. Mt 13, 26 par.

⁶ Por. Mt 24, 30. EwPt X, 39 – krzyż towarzyszy trzem mężom wychodzącym z grobu w noc zmartwychwstania; por. *Apokryfy*, dz. cyt., 417, przypis 4 (miejsca paracelne).

⁷ Por. Łk 9, 26 n. par.; Mt 16, 27.

⁸ Por. 1 P 4, 5; 2 Tm 4, 1.

⁹ Por. Mt 16, 27; Ps 63 (62), 13.

¹⁰ Por. Mt 24, 32.

¹¹ Por. Łk 13, 6–9.

¹² Por. Mk 13, 22 par.

stem Chrystusem,¹³ który przyszedł na świat, a kiedy zobaczą zło ich czynów, pójdą za nimi i wyprą się pierwszego Chrystusa, któremu oddawali chwałę nasi ojcowie, którego ukrzyżowali. Zbłądzą bardzo, bo ten zwodziciel nie jest Chrystusem.¹⁴ A kiedy odrzucą go, on będzie zabijał mieczem, tak że będzie wielu męczenników. To wtedy zazielenią się gałązki figi, to jest samego tylko domu Izraela. Zostaną męczennikami z jego ręki, wielu umrze i zostanie męczennikami. Prawdziwie będzie posłany Henoch i Elias, aby ich pouczyć, że to jest zwodziciel, który miał przyjść na świat¹⁵ czynić cuda i znaki, aby uwodzić¹⁶. Dlatego ci, którzy poniosą śmierć z jego ręki, będą męczennikami i zostaną zaliczeni do męczenników dobrych i sprawiedliwych, którzy spodobali się Panu w swoim życiu”.

3. Pokazał mi (Chrystus) po swojej prawicy dusze wszystkich, a po lewej swej ręce obraz, który zostanie wykończony w dniu ostatecznym, (pokazał) jak zostaną rozdzieleni sprawiedliwi i grzesznicy, jak będą postępować (ludzie) prawego serca i jak nieprawi będą odrzuceni na wieki wieków. Zobaczyliśmy, jak płakali grzesznicy w wielkim utrapieniu i smutku do tego stopnia, że wszyscy, którzy ich widzieli swoimi oczyma, płakali, zarówno sprawiedliwi jak i aniołowie, a także On sam (Chrystus). Ja zaś zapytałem Go i rzekłem Mu: „Panie, pozwól mi rozważyć Twoje słowo odnoszące się do tych grzeszników. Zaprawdę lepiej by im było, gdyby nie zostali stworzeni”.¹⁷ Odpowiedział mi Zbawiciel i rzekł: „O Piotrze, dlaczego tak mówisz: »Lepiej by im było, gdyby nie zostali stworzeni?« To właśnie ty sprzeciwiasz się Panu. Czyż nie jesteś ty, który litujesz się nad nimi, Jego stworzeniem? To właśnie On ich stworzył¹⁸ i doprowadził ich tam, gdzie nie byli. Gdy zobaczyłeś lament, który stanie się udziałem grzeszników w ostatecznym czasie, zasmuciło się z tego powodu twoje serce. Co do tych, którzy zgrzeszyli przeciw Najwyższemu, pokażę ci ich czyny.

4. Zobacz teraz, co spotka ich w ostatecznym czasie, gdy przyjdzie dzień Pański, dzień sądu potępienia od Pana. Od wschodu do zachodu zgromadzają się wszyscy synowie człowieczy przed moim Ojcem żyjącym na wieki. On wyda rozkaz gehennie, aby otwarła swoje żelazne zawory, On wyprowadzi wszystko, co jest w jej wnętrzu,¹⁹ zwierzętom zaś i ptakom każe wydać wszelkie ciało, jakie zjadły²⁰, chcąc, aby pokazał się człowiek, gdyż nic nie zginie przed Panem i nic nie jest dla Niego niemożliwe, wszystko jest Jego. Wszystko stanie w dniu sądu, w dniu potępienia, gdyż (zgodne to jest) ze słowem Pana i wszystko będzie takie, jak w czasie stworzenia świata. Wszystkiemu, co jest w nim (świecie), będzie rozkazywał, takie będzie wszystko w dniu ostatecznym, gdyż wszystko jest możliwe dla Pana. Tak mówi On w Piśmie: »Synu człowieczy, prorokuj nad każdą z tych kości; powiedz kości: kość do kości w (poszczególnych) częściach ciała, (ze) ścięgnami, mięśniami, ciałem, skórą i włosami na niej, duszą i duchem.«²¹ Sprawí (to) wielki Urael²² na rozkaz Pana, gdyż jego

¹³ Por. Mt 24, 5.

¹⁴ L. Moraldi widzi tu aluzję do powstania Bar Kochby (135). Bibliografia, dz. cyt., 1816.

¹⁵ Por. 2 J 7; Ap 12, 9.

¹⁶ Por. Mk 13, 22 par.

¹⁷ Por. Mk 17, 21 par.

¹⁸ Por. 4 Ezd 5, 33, wyd. Charles, dz. cyt., 572.

¹⁹ Por. Ap 20, 13. O żelaznych zaworach gehenny często mowa w apokryfach opowiadających o zstąpieniu Chrystusa do otchłani, np. Zstąp A V (XXI), 1; B VIII itd.

²⁰ „I ziemia wyda swych zmarłych, i morze – zmarłych, którzy doń należą, i Hades – własnych zmarłych, czy ich zwierzęta porwały, czy ryby rozszarpały, czy ptaki porozrywały, wszyscy pojawiają się w gnieniu oka, i nawet włos z głowy jednego nie zginie”, Efrem, wyd. Assemani, II, 213. Wg M. R. James, JThS 13 (1910), 40.

²¹ Ez 37, 4–6.

²² „Uriel interpretatur ignis Dei, sicut legimus aparuisse ignem in rubo. Legimus etiam ignem missum desuper, et implese quod praeceptum est”, Isidorus Hispalensis, *Etymol.* 7, 5, 15. Jako imię anioła nie występuje w Piśmie świętym, choć jest bardzo popularne w literaturze apokryficznej i chrześcijańskiej, np. jako archanioł (Henoch 9, 1, Charles, dz. cyt., 192), ma władzę

to ustanowił Pan w dniu sądu do zmartwychwstania umarłych. Zobaczcie i poznajcie nasiona posiane w ziemię.²³ Jako suche i bez życia wsiewa się je do ziemi, a one żyją, owocują, a ziemia wydaje (ich owoc) jak skarb jej powierzony. A tym ziarnem posianym na ziemi, które umiera, a żyje i jest przeznaczone do życia, jest człowiek. O ileż bardziej tych, którzy uwierzyli w Niego, Jego wybranych, tych, dla których uczynił Pan (wszystko), wskrzesi w dniu sądu.

Ziemia wyda wszystko w dniu sądu, gdyż ma być ona osądzona razem (z nimi), a niebo z nią.

Ziemia przedstawi Bogu wszystkich, którzy mają zostać osądzeni w dniu sądu, i sama zostanie osądzona wraz z niebem ją otaczającym.²⁴

5. Stanie się w dniu sądu, że dla tych, którzy wyparli się wiary w Boga i którzy popełnili grzechy, otworzą się katarakty ognia. Nastanie mgła i ciemność, zakryje i zasłoni cały świat, wody zaś przemienią się i staną się węglami ognistymi, a wszystko, co jest w nich, będzie płonąć. Także morze stanie się ogniem pod niebem, niebem okrutnym, (ogniem) który nie gaśnie, a który wypłynie na sąd gniewu.

Gwiazdy zaś będą się topić w płomieniach ognia, jak gdyby nie zostały stworzone.

I roztopi się cała moc niebios, i niebo zostanie zwinięte jak zwój księgi, i wszystkie gwiazdy upadną jak liście winnej latorośli, i jak padają liście drzewa figowego.²⁵

Firmamenty niebieskie z braku wody oddalą się i staną się, jakby nie były stworzone. Nie będzie na niebie błyskawic. Wskutek zaklinalnia duchów przerazi się świat, a duchy trupów staną się podobne do ognia na rozkaz Pana. Synowie człowieczy, którzy są na wschodniej stronie, będą uciekać na stronę zachodnią, (a ci z zachodu) będą uciekać na wschód; ci na północy będą uciekać na południe, (a ci na południu) na północ. Wszędzie ich jednak dosięgnie straszliwa złość ognia. Płomień niegasnący goniąc ich przyprowadzi ich na sąd gniewu w strumieniu ognia, który nie gaśnie, ognia, który płynie paląc. Gdy zaś oddzielią się jedne od drugich gotujące fale, nastąpi wielkie zgrzytanie zębów²⁶ u synów człowieczych.

6. Będą mnie widzieć wszyscy, kiedy przyjdę w świecącym obłoku odwiecznym, a aniołowie Boga, którzy będą ze mną, zasiądą na tronie mojej chwały po prawicy mego Ojca niebieskiego. I nałożę koronę na moją głowę. Wówczas narody ujrawszy (to) będą płakać,²⁷ każdy naród oddzielnie. (Ojciec) każe im przejść w pośrodku strumienia ognia.²⁸ Czyny ich, każdego z nich oddzielnie, staną przed nimi, każdy otrzyma według swych czynów.²⁹ Wybrani zaś, którzy czynili dobro, przyjdą do mnie, nie doznając śmierci ani pożerającego ognia, natomiast nieprawi, grzesznicy i obłudnicy staną w przepaściach ciemności nieprzemijających. Ich karą będzie ogień. Aniołowie wydobędą ich grzechy i przygotują im miejsce, w którym będą potępieni na wieki, każdy za swoje grzechy. Anioł Pański Urael przywiedzie dusze grzeszników zgubionych przez potop, a wszystkie (duchy), które istniały we wszelkiego rodzaju bożkach, wszelkiego rodzaju posągach z metalu, we wszelkiej (podobnie lu-

nad światem i tartarem (tamże, 20, 7, Charles, tamże, 201), prowadzi światła niebieskie (tamże, 12, 1, Charles, tamże, 237), przekazuje objawienie (4 Ezd 4, 1, Charles, tamże, 564). O Urielu por. J. Michl, LThK 10 (1965), 559, dalsza literatura.

²³ Por. 1 Kor 15, 36 nn.

²⁴ Makary Magnes, *Apocritica* IV, 6 (16, 1); E. Klostermann, *Apocrypha* I, I, 13; Makary Magnes (IV-V w.) por. SWP 271.

²⁵ Tamże, IV, 9, tamże. Por. 2 P 3, 10, 12; Iz 34, 4.

²⁶ Por. Mt 8, 12 n.

²⁷ Por. Mt 26, 64 par.; Mt 24, 30 par.; Mt 16, 27; Łk 9, 26 par.

²⁸ Por. Ap 19, 20; 20, 10. 14 n.; Dz 7, 9.

²⁹ Mt 16, 27; Ps 62 (61), 13.

bieżnej) miłości, w obrazach, na wszelkich wyżynach i kamieniach, które były przy drodze, a nazywały się bogami, zostaną spalone razem z nimi ogniem wiecznym.⁸⁰ A skoro zostaną wytraczone, także i miejsca, gdzie przebywały, zostaną potępione na wieki.

7. Wówczas przyjdą kobiety i mężczyźni do miejsca, które im się należy, według języka, którym zlorzeczyli drodze sprawiedliwości; będą powieszani, będą strzeżeni, żeby nie wyrwano ich nigdy (z ognia), który nie gaśnie. A oto jeszcze jedno miejsce, a w nim wielki dół napełniony wewnątrz tymi, którzy wyparli się sprawiedliwości. Aniołowie sądu będą go obchodzić dookoła, a wewnątrz (dołu) zapalą ogień potępienia.

Oto jeszcze dwie kobiety powieszono za szyję i włosy oraz wrzucone do dołu; one to kręciły sploty (włosów)⁸¹ nie po to, by czynić dobro, ale krążyły w celu uprawiania nierządu, aby usidlać duszę mężczyzny na zgubę. Co do mężczyzn zaś, którzy spali z nimi uprawiając nierząd, to powieszani będą za biodra w tym miejscu płonącym. Będą mówić między sobą: »Nie wiedzieliśmy, że trzeba nam będzie iść na wieczne potępienie«.

Co do zabójców zaś i tych, którzy się do nich przyłączyli, to wrzuceni będą do ognia tam, gdzie jest pełno węzów jadowitych; będą ponosić męki bez (żadnego) odpoczynku; ich robaki będą tak liczne, jak obłoki ciemności. Anioł Ezrael⁸² przywiedzie dusze tych, którzy zostali zabici, a ci ujrzą karę swoich zabójców. Będą mówić między sobą: »Sprawiedliwy i słuszny jest sąd Pański, gdyż słyszeliśmy, ale nie wierzyli-

21. Ujrzałem inne miejsce naprzeciw owego, najciemniejsze. Było to miejsce kary. Byli tam ukarani i aniołowie, którzy ich karali – mieli oni odzienie ciemne, odziani wedle powietrza, które jest w tym miejscu.

22. Niektórzy byli tam powieszani za język: to byli ci, którzy bluźnili drodze sprawiedliwości – pod nimi płonął ogień, który zadawał im mękę.

23. Było tam jezioro ogromne, pełne płonącego błota, a w nim tkwili ci ludzie, którzy oddalili się od sprawiedliwości, a strzegli ich aniołowie wymierzając karę.

24. Byli tam i inni: kobiety powieszono za skręcone włosy nad owym płonącym błotem – były to te, które stroiły się dla cudzołóstwa; tych zaś, którzy łączyli się z nimi w hańbie cudzołóstwa, zawieszono za nogi, tak że głowa ich była zanurzona w błocie, i wielkim głosem wołali: »Nie wierzyliśmy, że przyjdziemy w to miejsce«.

25. Ujrzałem morderców i ich współników rzuconych w ciasne miejsce, pełne jadowitych węzów, kąsanych przez owe węże, i tak wili się tam w owej męczarni: pod nimi były robaki jakoby czarne chmury. Dusze pomordowanych stały obok patrząc na karę owych zabójców i wołały: »O Boże, sprawiedliwy jest Twój sąd!«

⁸⁰ Por. ApPtEt 10; ApPtAch 33.

⁸¹ Por. 1 P 3, 3; 1 Tm 2, 9. *Ekloga Klemensa* (38) zawiera wyraźną aluzję do tego miejsca: „Mówił także, że kobiety są też ukarane z powodu ich loków i ozdób przez moc, od której zależą te sprawy: tę samą, która udzieliła Samsonowi mocy we włosach (Sdz 16, 18). Ona to karze te, które oddają się cudzołóstwu, posługując się przy tym ozdobami włosów”, wg M. R. James, JThS 14 (1911), 374 n.

⁸² Ezrael anioł śmierci (arabskie 'izra'il); zob. E. Littmann, M. Höfner, *Wörterbuch der*

śmy, że przyjdziemy do tego miejsca wiecznego potępienia»³³

8. Przy płomieniu jest dół wielki i bardzo głęboki, a w nim płynie zewsząd wszystko: zbrodnie, obrzydliwości, odchody (?).³⁴ Kobiety będą pożarte aż po szyję i będą ukarane wielką męką. To są te, które spowodowały poronienie swych dzieci i zniszczyły dzieło; które Bóg stworzył. Przed ich oczyma jest inne miejsce, gdzie przebywają ich dzieci. Dwie z nich są żywe; jęcząc będą wołały do Pana i nadejście piorun (z miejsca, gdzie znajdowały się dzieci). Świder będzie w oczach tych (kobiet), które dokonały swojej zguby nierządem.

Inni mężczyźni i niewiasty staną nago nad tym miejscem, a ich dzieci będą stać naprzeciwko nich w miejscu lamentów (?) i jęków. Będą jęczeć i wzdychać do Pana za swoich krewnych. To są ci, którzy wzgardzili, złorzeczyli i przekroczyli Twoje przykazania, umarli i złorzeczyli aniołowi, który (ich) ukształtował. Powiesili nas, zazdrościli wszystkim światła, a przecież Ty dałeś mleko ich matkom; będzie płynąć z ich piersi, zsiądzie się i zepsuje. Ze środka zwierzęta mięsożerne wychodzą i wracają, i ukarzą je na wieki wraz z ich mężami, gdyż opuścili przykazania Pana i zabili swoje dzieci. Ich dzieci zaś zostaną oddane aniołowi Temlakos,³⁷ a ci, którzy je zabili, będą ukarani na wieki, gdyż tak chce Pan.

26. Obok tego miejsca ujrzałem inne ciasne miejsce, do którego spływały odchody i smród ukaranych i tworzyły tam jakby jezioro. Siedziały w nim kobiety zaurzone w odchodach aż po szyję, a naprzeciw nich dzieci poronione siedziały i płakały, a z oczu ich wychodziły płomienie i uderzały w oczy kobiet; to były kobiety, które zrodziły dzieci bez ślubu i dokonały poronienia.

To zaś mówi Piotr w Apokalipsie: »Jak błyskawice ognia wybiegające od tych dzieci i uderzające oczy owych kobiet«³⁵

To mleko, które płynie z piersi matek i twardnieje – jak mówi Piotr w Apokalipsie – zrodzi małe zwierzątka mięsożerne, i przybiegłszy ku nim pożrą je – pouczając, że grzechy rodzą karę.³⁶ Pismo mówi, że dzieci porzucone zostaną oddane aniołowi opiekuńczemu (tameluchos),³⁷ który je wychowuje, i wzrastają. I będą tam – mówi Pismo (Iz 65, 20; Ps 4, 16) – jako wierni stuletni.³⁸ Znowu Piotr mówi w Apokalipsie: »Dzieci poronione są jednak przeznaczone lepszemu losowi: są oddawane a-

Tigre-Sprache, Wiesbaden 1962, 713. Por. także w tekście etiopskim nr 9, 10, 11, 12.

³³ „Sprawiedliwy jest sąd Pański, słyszeliśmy o tym, a nie chcieliśmy odejść od naszych złych czynów”, Efrém, Assemani 229; wg M. R. James, *JThS* 13 (1910), 51.

³⁴ Słowa niezrozumiałe (znak zapytania w nawiasie) przetłumaczone są hipotetycznie za S. Grébaut.

³⁵ Clemens Alexandrinus, *Eclogae propheticae* 41; E. Klostermann, *Apocrypha* I, 12.

³⁶ Tamże; E. Klostermann, tamże.

³⁷ Temlakos – imię własne ukute od rzadkiego słowa greckiego tameluchos – opiekun, występującego tylko u Klemensa i Metodego z Olimpu w cytowanych tu tekstach (por. G. W. H. Lampe, *A Patristic Greek Lexicon*, Oxford 1961, 1392). Z ApPt przeszło do apokalipsy Pawła (16; 34) i Jana jako Tameluch i Tameluchos. Podobnie rzecz ma się z występującym niżej słowem Tatirokos od greckiego tartaruchos – pilnujący Tartaru, występującym również bardzo rzadko (Hipolitos, *Refutatio* 10, 34 – zależne od ApPt; „Revue Bénédictine” 1907, 323). Por. Mt 18, 10.

³⁸ Clemens Alexandrinus, tamże.

niolowi opiekuńczemu (tamelucho), aby stać się uczestnikami wiedzy, osiągnąć lepszy los, znosząc to, co zniosłyby w ciebie. Inni osiągną jedynie zbawienie jak ci, którzy byli pokrzywdzeni i których się żałuje, a otrzymają jako dar – życie bez cierpienia».³⁹

Dowiadujemy się ponadto z Pism natchnionych przez Boga, że dzieci, choćby nawet pochodziły z cudzołóstwa, są powierzone opiekuńczym aniołom (tameluchois angelois). Gdyby bowiem powstały wbrew woli i wbrew prawu owej błogosławionej natury Bożej, jakże mogłyby być oddawane pod opiekę aniołom i pielęgnowane przez nich w łagodnym spokoju? Nie mogłyby też oskarżać własnych rodziców⁴⁰ powołując ich zupełnie swobodnie przed trybunał Chrystusa i mówiąc: »Ty, Panie, nie odmówiłeś nam wspólnego świata, a oni wydali nas na śmierć przez to, że zgwałcili Twoje przykazania«. Powiedziano bowiem: »Dzieci zrodzone z nieprawego pożycia są świadkami przewrotności rodziców na sądzie«.⁴¹

27. Byli tam inni mężczyźni i kobiety były palone aż do pół ciała i rzuceni w miejsce ciemne, i chłostani przez złe duchy, a robaki nie znające snu pożerały ich wnętrzności – to byli ci, którzy prześladowali sprawiedliwych i wydawali ich.

28. Blisko nich znowu były kobiety i mężczyźni gryzący sobie wargi: karą ich było rozżarzone żelazo położone na ich oczach – to byli ci, którzy bluźnili i rzucali oszczerstwa na drogę sprawiedliwości.

29. A naprzeciw nich znajdowali się znowu inni mężczyźni i kobiety, którzy gryźli sobie języki, a w ustach mieli ogień płonący – to byli fałszywi świadkowie.

30. A w innym miejscu wznosiły się skały rozżarzone, ostrzejsze od miecza

9. Anioł gniewu Ezrael przyprowadzi mężczyzn i kobiety – połowa spośród nich spalona – i wrzuci ich do miejsca ciemności w gehennie (przeznaczonego) dla ludzi. Duch gniewu będzie ich bił wszelkiego rodzaju biczami, a robak, który nie śpi, będzie jadł ich wnętrzności. To są prześladowcy i kaci moich sprawiedliwych.

Koło nich są inni mężczyźni i kobiety. Będą gryźć ich język, będą ich męczyć na rozpalonym żelazie, będą im wypalać oczy. To są bluźniercy i ci, którzy odstąpili od mej sprawiedliwości.

Jeśli chodzi o innych mężczyzn i niewiasty, których czyny pochodziły z oszustwa, to będą im odcięte wargi, a ogień wejdzie do ich ust i wnętrzności; to oni kłamstwem wydali na śmierć męczenników.

Przy tych, którzy są blisko tego miejsca, na kamieniu powstanie słup og-

³⁹ Clemens Alexandrinus, dz. cyt., 48, E. Klostermann, dz. cyt., 12.

⁴⁰ Por. Mdr 4, 6.

⁴¹ Metody z Olimpu, *Uczta*, II, 6, tł. S. Kalinkowski, PSP 24, 1980, 39. Wydanie tekstu: E. Klostermann, dz. cyt., 12.

nia; ten słupek jest ostrzejszy niż miecz. Oto mężczyźni w zgrzebnych ubraniach i brudnych łachmanach. Zostaną oni wrzuceni do środka, aby ponosić mękę, która się nie skończy. To są ci, którzy zaufali swoim bogactwom, wzgardzili wdową i sierotą wbrew Panu.

10. Obok tego jest inne miejsce nasycone odchodami. Zostaną wrzuceni do niego mężczyźni i kobiety aż po kolana. To są ci, którzy pożyczali na lichwę.

Inni mężczyźni i kobiety z wysoka rzucą się w dół, będą wracać i biec, a złe duchy będą ich pędzić. To są bałwochwalcy; będą tak traktowani aż do utraty świadomości. Rzucą się na dół i tak będą czynić zawsze, będą potępieni na wieki. To są ci, którzy ścięli ciała naszych apostołów, mężów i kobiet, które były z nimi. W środku zaś będą ci, którzy skalali się między sobą (jak gdyby byli) kobietą i mężczyzną. Przy nich będą węgle żarzące. Anioł Ezrael uczyni pod nimi wielkie ognisko. Będą (tam) wszelkie bożki ze złota i srebra, wszelkie bożki, dzieło rąk synów człowieczych, oraz podobne im wizerunki kota i lwa, wizerunki płazów, wizerunki zwierząt, a razem z nimi ci, którzy je wykonali, mężczyźni i kobiety, będą biczowani wobec nich ognistym łańcuchem za swe błędy. Taka teraz będzie ich kara na wieki.

Przy nich są inni mężczyźni i kobiety, będą się palić w płomieniach męki, ich kara na wieki. To są ci, którzy porzucili przykazania Pana i poszli za wolą (?)⁴² demonów.

11. Oto inne miejsce bardzo głębokie, piec (?) i węgle żarzące (?), gdzie płonie ogień, płonie od brzegu. Mężczyźni i niewiasty potykając się i staczając zejdą do (miejsca) grozy. Ponadto gdy (ogień) podsycany wypływa, oni wchodzi na górę, schodzą na dół i ponownie staczają się; w taki sposób będą cierpieć karę na wieki. To

i wszelkiej włości. I kobiety i mężczyźni odziani w brudne łachmany za karę tarzali się w nich. To są ci, którzy byli bogaczami i zawierzili swoim bogactwom, i którzy nie mieli zmiłowania dla sierot i wdów, ale lekceważyli Boga przykazania.

31. W innym ogromnym jeziorze pełnym ropy i krwi, i płomiennego błota stali po kolana mężczyźni i kobiety – to są ci, którzy pożyczali pieniądze i żądali odsetków od odsetków.

32. Inni mężczyźni i kobiety staczali się z wielkiej skały, spadali na dół i znowu będą zmuszani przez pilnujących ich, aby weszli w górę na skałę, i znowu zrzucano ich stamtąd w dół, i nie mieli wytchnienia od tej kary.⁴³ To są ci, którzy skalali swoje ciała zachowując się jak kobiety; a kobiety, które z nimi były, to te, które łączyły się z sobą wzajemnie, jak zwykli czynić mężczyźni z kobietą.

33. Koło tej skały było miejsce napełnione ogromnym ogniem: znajdowali się tam mężczyźni, którzy własnymi rękoma robili sobie wizerunki zamiast Boga.

Mężczyźni i kobiety trzymające łańcuchy i bijące się nawzajem wobec urodzielskich posągów, a kara ich jest bez końca. A blisko nich będą inne kobiety i mężczyźni paleni karą za szaleństwo w czci obrazów. To są ci, którzy zupełnie porzucili drogę Pana i...⁴³

Koło nich inni mężczyźni i kobiety mający kije ogniste i bijący się nawzajem, i nigdy nie zaprzestający tej kary – to są ci, którzy...

34. Koło nich jeszcze inni, kobiety i mężczyźni, którzy płonęli, obracali się i kręcili się jakoby na patelni, to są ci, którzy opuścili drogę Boga.

⁴² Fragment przypomina mit Syzyfa.

⁴³ Frg. Bodleian Library, wg M. R. James, JThS 14 (1911) 367–369. Tekst niejasny.

⁴⁴ Być może niezrozumiałe faqt jest błędem zamiast faqadat – wola.

są zaś ci, którzy nie czcili swego ojca i matki, i sami powstrzymywali się od tego.⁴⁵ Dlatego będą potępieni na wieki. A dalej anioł Ezrael przyprowadzi dzieci i dziewice, aby im pokazać tych, którzy będą potępieni; będą oni ponosić karę męki, powieszenia i licznych ran, które im zadadzą krwiożercze ptaki. To są ci, którzy zaufali swojej nieprawości, nie słuchali swych rodziców, nie szli za wskazówkami swego ojca, nie uszanowali starszych od siebie. Z nimi są dziewice. Przyodzieją się one ciemnością jako szatą. One to będą ponosić mękę, ich ciało będzie rozszarpane. To są te, które nie strzegły swojego dziewictwa, tak że wydano je za męż. Za to będą cierpieć karę, będąc przekonane o (służności) kary. A dalej inni mężczyźni i kobiety gryzą swój język bez przerwy, ponosząc karę ognia wiecznego. To są śludzy, którzy nie słuchali swoich panów i to jest ich wieczna kara.

12. Przy tym (miejscu) kary znajdują się mężczyźni i kobiety, ślepi i głusi, w białych szatach. Potem będą dręczyć jedni drugich i spadną na węgle ogniste, które nie gasną. To są ci, którzy dawali jałmużnę i mówili: »Sprawiedliwi jesteśmy wobec Pana«, (ale) sprawiedliwości nie szukali. Anioł Pański Ezrael wyprowadzi (ich) z tych płomieni i postanowi karę potępienia. Taka będzie ich kara: strumień ognia będzie płynął, a wszyscy potępieni zejdą do środka strumienia.⁴⁶ Urael ustawi ich tam i przyniesie koło ogniste, a mężczyźni i kobiety zostaną powieszani na nim. Wskutek obracania się (koła) spalą się ci, którzy są w dole. To są czarownicy i czarownice. Takie koło będzie w każdej karze ognia, niezliczona ich ilość.

13. Następnie aniołowie przyprowadzą moich wybranych i moich sprawiedliwych, doskonałych we wszelkiej sprawiedliwości, niosąc ich na rękach i mówiąc: »(Przyobleczmy ich w) szaty życia z wysoka«. Zobaczą sprawiedliwi tych, którzy ich nienawidzili,⁴⁷ gdy kara potępienia pomści ich na wieki. Każdy (otrzyma) według swoich czynów. Jednym głosem powiedzą wszyscy skazani na potępienie: »Zmiłuj się nad nami, gdyż teraz poznaliśmy sąd Pana, o którym mówił nam przedtem, ale nie wierzyliśmy«. Przyjdzie anioł Tatiros,⁴⁸ ukarze ich wielką męką i powie im: »Teraz chcesz pokutować, gdy nie ma już czasu na pokutę i (kiedy) już nie pozostało nic z życia«. Powiedzą wszyscy: »Sprawiedliwy jest sąd Pana. Prawdziwie usłyszeliśmy i poznaliśmy, że dobry,⁴⁹ gdyż otrzymaliśmy według naszych czynów«.

14. Wówczas dam moim wybranym, moim sprawiedliwym chrzest i zbawienie, o które mnie prosili przy polu Akrosja, które nazywa się (też) Aneslasja.⁵⁰ Część sprawiedliwych zakwitnie. Wyjdę wtedy i będę się cieszył z nimi. Wprowadzę narody do mojego królestwa wiecznego i wypełnię im, co im obiecałem na wieki, ja i Ojciec mój niebieski.

Udzielę powołanym przeze mnie i wybranym to, o co będą mnie błagali z udręki, i dam im cenny chrzest zbawienia jeziora acheruzyjskiego,⁵⁰ o którym mówią, że znajduje się na Polach Elizejskich, (to jest) udział sprawiedliwym z moimi świętymi. I odejdę ja z wybranymi moimi, którzy będą się cieszyli z patriarchami w wiecznym królestwie, i wypełnię na nich moje przyrzecze-

⁴⁵ Sami... tego: sens niepewny. Być może: a ci ze swej strony ich znosili.

⁴⁶ Do tego strumienia ognia nawiązuje homilia o 10 pannach zawarta w rkp z Epinal: „Drzwi zamknięte – to jest strumień ognia, w którym bezbożni będą wstrzymani od królestwa Bożego, jak stoi u Daniela (7, 9 n.) i w *Apokalipsie Piotra...* Zmartwychwstanie owa część głupich i znajdzie drzwi zamknięte, bo stanie przed nimi strumień ognia”, wg M. R. James, JThS 14 (1911), 383. Homilia ta „De decem virginibus” jest dziełem Wiktoryna z Poetavium (*Clavis Patrum Latinorum*, 81).

⁴⁷ Por. Ps 54 (53), 9; 59, 11.

⁴⁸ Por. przypis 37.

⁴⁹ Por. Ps 19 (18), 10; Ap 17, 6; 19, 2.

⁵⁰ Aneslasja – gr. Pola Elizejskie, kraina na zachodnich krańcach świata, u brzegów Oceanu, gdzie panuje wieczna wiosna i gdzie sprawiedliwi pędzą życie szczęśliwe. Akrosja – Acheron, rzeka w Hadesie. Acherusia palus – jezioro koło Cumae (Lago Fusano), gdzie miało być wejście do Hadesu.

Opowiedziałem ci, Piotrze, dałem ci poznać. Wyjdź więc i idź do miasta na zachodzie, do winnicy, którą ci wskażę, aby przez cierpienie mojego Syna, który jest bez grzechu, uświęciło się dzieło zepsute. Ty zaś zostałeś wybrany w nadziei, którą ci dałem. Nieś więc na cały świat moją nowinę o pokoju. Zaprawdę ucieszysz się (świat). Źródło mojego słowa – nadzieja życia, a świat nagle zostanie porwany»⁵¹.

15. Powiedział mi Pan mój, Jezus Chrystus, nasz król: „Chodźmy na świętą górę!” Jego uczniowie przyszli za Nim modląc się.⁵⁴

A oto dwóch ludzi. Nie mogliśmy patrzeć na twarz żadnego z nich, gdyż nadeszło światło jaśniejsze od słońca, a ich szaty były błyszczące.⁵⁵ Nie można (tego) opowiedzieć i nic w świecie nie może być porównane do tego. Jeśli chodzi o szczerłość, to usta nie mogą wypowiedzieć piękna ich blasku, gdyż ich wygląd był przedziwny, cudowny, i jeszcze więcej, powiadam. Byli bardziej błyszczący od kryształu w swoim wyglądzie. Kolor ich postaci i ciała był podobny do kwiatu róży, głowa cudowna. Na ich ramionach i czołach wieniec pachnący nardem, upleciony z pięknych kwiatów; ich włosy jak tęcza (odbijająca się) w wodzie. Taki był wdzięk ich

czenia, które im obiecałem, ja i mój Ojciec, który jest w niebie.

Oto uczyniłem ci, Piotrze, wszystko jawnym, i wyłożyłem ci wszystko. Idź więc do miasta, które leży na zachodzie, i pij kielich, który ci przyrzekłem z rąk syna tego, który znajduje się w Hadesie, aby tak rozpoczęło się jego zniszczenie i abyś ty mógł przyjąć obietnicę...⁵¹

1. Wielu spośród nich będzie fałszywymi prorokami, i będą uczyli dróg i różnorodnych zgubnych nauk.

2. Oni będą synami zguby.⁵²

3. I wtedy pójdzie Pan do wiernych moich cierpiących, pragnących,⁵³ udęczonych i tych, którzy całe życie próbują swoje dusze, a osądzi synów niegodziwości.

4. I dodawszy Pan powiedział: „Pójdźmy na górę, aby się modlić”.⁵⁴

5. Wyruszywszy z Nim my, dwunastu uczniów, prosiłiśmy, aby pokazał nam jednego z braci naszych sprawiedliwych, którzy odeszli z tego świata, abyśmy ujrzeli, jaki mają kształt, i abyśmy sami nabrawszy odwagi dodawali otuchy ludziom, którzy nas będą słuchali.

6. Gdy modliliśmy się, oto nagle ukazują się nam dwaj mężowie stojący naprzeciw Pana, na których nie byliśmy w stanie spojrzeć.

7. Z oblicza ich bił promień jakoby słońca, a odzienie ich wydawało taki blask, jakiego oko ludzkie nigdy nie widziało⁵⁵ ani usta nie są w stanie wypowiedzieć, a serce nie może zrozumieć chwały, w jaką byli przyodziani, ani piękna ich oblicza. 8. Ujrawszy ich zdumieliliśmy się: ciała ich bowiem były bielsze od wszelkiego śniegu, a bardziej czerwone od wszelkiej róży. 9. Czerwień zmieszana była z białością: prosto mówiąc, nie jestem w stanie opisać ich piękna. 10. Włosy ich były gęste i mło-

⁵¹ Pap. Rainer, wydania: por. Bibliografia.

⁵² Por. 2 P 2, 1 nn.; J 17, 12; 2 Tes 2, 3.

⁵³ Por. Mt 5, 6.

⁵⁴ Por. 2 P 1, 18; Mk 9, 2 nn.; Łk 9, 28.

⁵⁵ Por. Mk 9, 2 nn.

twarży, ozdobionej wszelkiego rodzaju ozdobami. Gdy zobaczyliśmy ich nagle, zdumieliśmy się.

16. Zbliżyłem się do Pana Jezusa Chrystusa i powiedziałem Mu: „Panie mój, kto to jest?” Odpowiedział mi: „To są Mojżesz i Eliasz”.⁵⁷ Rzekłem Mu: „Abraham, Izaak i Jakub i inni ojcowie sprawiedliwi...”

I pokazał nam otwarty wielki raj, drzewo urodzajne i owoc błogosławieństwa,⁵⁸ pełne wonnych zapachów, pełne miłych aromatów, a ich zapach dochodził do (raju). A na tym drzewie cudownym ujrzałem wiele owoców.

Rzekł mi mój Pan i mój Bóg, Jezus Chrystus: „Czy zobaczyłeś rzeszę ojców? Taki jest ich odpoczynek”. Ucieszyłem się i uwierzyłem, uwierzyłem. „Taka jest chwała i cześć tych, którzy poszli za moją sprawiedliwością”.⁶⁰

Zrozumiałem to, co jest w Piśmie, co zostało napisane, (słowa) mojego Pana Jezusa Chrystusa. Powiedziałem Mu: „Panie mój, czy chcesz, abym Ci uczynił tutaj trzy przybytki: jeden dla Ciebie, jeden dla Mojżesza i jeden dla Eliasza?”⁶¹ Powiedział mi: „Ze złością szatan będzie z tobą walczył i zasłoni twoją myśl,⁶² a sprawy tego świata zwyciężą cię. Niech więc twoje oczy będą otwarte, niech twoje uszy będą

dzienne, zdobiły ich oblicza i ich ramiona jakby wieniec utkany z kłosów nardu i różnorodnych kwiatów⁵⁶ albo jakby tęcza na niebie – taki był ich wdzięk. 11. Na widok ich piękna stanęliśmy jakoby oszołomieni, bo zjawili się nagle.

12. I podszedłszy do Pana, powiedziałem: »Kim oni są?« 13. Powiedział do mnie: „To są wasi bracia sprawiedliwi, których kształty chcieliście widzieć”.

14. I rzekłem doń: »Gdzie są ci wszyscy sprawiedliwi i jaki jest ich świat, w którym przebywają okryci tak wielką chwałą?«

15. Pan pokazał mi ogromną przestrzeń poza tym światem zalaną światłem.⁵⁹ Powietrze tam znajdujące się było rozświetlone promieniami słońca, ziemia zaś rozkwitała nie więdnącymi kwiatami, napełniona wonią roślin pięknie kwitnących i nie więdnących, niosąca błogosławione owoce.

16. Aromat był zaś tak wielki, że aż do nas stamtąd dochodził. 17. Mieszkańcy owej krainy nosili jaśniejące odzienie aniołów, a było ono podobne do tej ich krainy. 18. Aniołowie zaś unosili się tam w krąg. 19. Chwała tam mieszkających była równa, i jednym głosem, pełni radości, sławili Pana Boga w owym miejscu. 20. Rzecz do nas Pan: »Oto jest miejsce waszych braci, ludzi sprawiedliwych«.

⁵⁶ „Potem już męczeństwa ich w rozmaity sposób dobiegaly końca. Z różnobarwnych bowiem i różnorodnych kwiatów jeden wili wieniec i Ojcu go w darze nieśli”, Euzebiusz HK 5, 1, 36 (List o męczennikach lyońskich), tł. A. Lisiecki, POK 3, 1924, 202.

⁵⁷ Por. Mk 9, 4 par.

⁵⁸ Por. Rdz 1, 8 nn.; Ap 22, 2.

⁵⁹ „Kiedy Pan Bóg stworzył człowieka, wybrał dlań ogród w miejscu na wschodzie leżącym, pełnym światła i przeczystego powietrza, obfitujący w drzewa wszelkiego rodzaju”, Teofil Antiocheński, *Do Autolyka* 2, 20, tł. J. Czuj, POK 18, 1935, 69.

⁶⁰ Por. Mt 5, 10.

⁶¹ Por. Mt 17, 4 par.

⁶² Por. Mt 16, 23 par.

otwarte, (żebyś poznał), że jeden jest przybytek, którego nie uczyniła ręka ludzka, który uczynił Ojciec mój niebieski dla mnie i dla moich wybranych". Ujrzelśmy radując się.

17. Oto nagle nadszedł głos z nieba mówiąc: „To jest mój Syn, którego miłuję i (w którym) mam upodobanie”⁶³ i moje przykazania... Nadszedł wielki obłok, prawie nad naszymi głowami, a był bardzo biały. Zabrał Pana naszego, Mojżesza i Eliasza. Ja zaś zadrżałem i przeraziłem się. Spojrzeliśmy, a otwarło się niebo i ujrzelśmy ludzi, którzy byli w ciele: przyszli i wyszli na spotkanie Pana naszego, Mojżesza i Eliasza, i odeszli do drugiego nieba. Słowo Pisma zostało zakończone: To pokolenie będzie Go szukać, będzie szukać oblicza Boga Jakuba.⁶⁴ Nastąpiła wielka trwoga i wielki lęk w niebie. Aniołowie cisnęli się, aby wypełniło się słowo Pisma, które mówi: „Otwórzcie bramy, książęta!”⁶⁵

Potem zamknęło się niebo, które się (przedtem) otwarło, a my pomodliliśmy się i zesłaliśmy z góry wielbiąc Pana⁶⁶ za to, że zapisał imiona sprawiedliwych w księdze żywota w niebiosach.⁶⁷

⁶³ Por. Mt 17, 5 par.; Mt 3, 17 par.

⁶⁴ Por. Ps 24 (23), 6. Mamy tu obraz triumfalnego wniebowstąpienia Zbawiciela, por. E. Kähler. *Studien zum Te Deum und zur Geschichte des 24. Psalms in den Alten Kirche*, Göttingen 1958, 53-55.

⁶⁵ Tamże, 6.

⁶⁶ Por. Mk 9, 9 par.; Łk 24, 52 n.

⁶⁷ Por. Dn 12, 1; Ap 17, 8.

II. DODATKI DO APOKALIPSY PIOTRA

1. TEKST ETIOPSKI *

18. (Piotr) otworzył usta i rzekł mi: „Słuchaj, mój synu Klemensie.¹ Wszystkich, których stworzył, na swoją chwałę stworzył, aniołów, archaniołów, Zwierzchności, Władze, Trony, Potęgi,² cherubinów i serafinów, tysiąc tysięcy i dziesięć tysięcy tysięcy.³ Ponadto osadził ludy, każdy na swojej ziemi, ustanowił królów, każdego w swoim kraju, książąt, rządców, proroków i apostołów, aby uczyli i prowadzili do zrozumienia tych, którzy będą słuchać słów Pana. Co do tych zaś, którzy nie słuchają, to ich sądem jest potępienie; jeśli zaś słuchają i czynią, nagrodą ich radość i wesele w królestwie niebieskim, gdy będą Go chwalić i wielbić z aniołami i ze wszystkimi duszami sprawiedliwych, gdy będą chwalić Pana na zawsze i będą oddawać cześć i chwałę Temu, który wszystko stworzył, stworzył niebo i ziemię, morze i rzeki, zwierzęta i wszystko, co jest widzialne. Zaprawdę wszystko, co stworzył, chwali Go, a Jego chwała będzie trwać na wieki. Ten zaś, kto potyka się i uchyla się od chwaleń Go, upadnie z woli i dla chwały Pana, bogobojni zaś chwalać Go nie zamilkną nigdy i będą wysławiać Pana. Morze i rzeki, źródła, ogień, rosa, istoty żyjące i nieżyjące będą chwalić Pana.

Diabła również stworzył na swoją chwałę, ale gdy (on) Nim wzgardził, odtrącił od swojej chwały jego i wszystkich jego zwolenników, którzy go chwalili będąc

* Druga część tekstu etiopskiego, wydane go przez S. Grébaut, nie jest przekładem ani parafrazą tekstu ApPt, ale do niej bezpośrednio nawiązuje mówiąc o losie umarłych, potępionych bądź usprawiedliwionych. Tekst składa się z trzech części: rozdziały 18-33 stanowią mowę Piotra do Klemensa, 34 i następny stanowi, włączony w tę przemowę, katalog święty etiopskich. Rozdział 36 to koniec mowy Piotra. Jak widzimy, jest ona przedzielona katalogiem święty, cennym dokumentem dla poznania liturgii etiopskiej. Tekst został podzielony na numery przez Moraldiego; tę numerację przyjęto z pewną modyfikacją.

¹ Tekst należy do etiopskiej literatury klementyńskiej. O Klemętynach por. SWP 252.

² Por. Ef 1, 21; Kol 1, 16.

³ Por. Dn 7, 10.

pod jego władzą, którzy zostali stworzeni razem z nim i którzy nazywają się demonami, gdyż Pan stworzył ich najpierw jako ród aniołów na swoją chwałę. Kiedy (diabeł) zbuntował się, rodzina aniołów pozostała ze swoimi.

19. Potem Adam został stworzony na chwałę Bożą i (Bóg) dał im (ludziom) ziemię, z której (Adam) został stworzony. Dał ją i wszystko, co jest na niej, aby chwalili (Boga) na niej razem ze swymi dziećmi, gdyż nie zostali stworzeni na próżno, lecz na chwałę Bożą. Diabeł zaś został stworzony na próżno i stał się wrogiem Pana, (diabeł) który odwrócił się od Jego chwały. Jeśli ktoś jest synem Bożym, to po to, aby chwalić Jego imię święte, ten zaś, który uchyła się, odpada od chwały Bożej.

Chwała zaś Jego nie zmniejsza się, gdyż niebo i ziemia są pełne świętości Jego chwały, nikt nie może jej zliczyć. Nie odwracajcie się od chwały Bożej, gdyż dla siebie stworzył, dla swojej chwały. Trwajcie więc godnie, miejcie nadzieję radując się. Jeśli nie przestaniecie wielbić Go i chwalić (otrzymacie nagrodę), która się nie kończy, jeśli zaś odwróćcie się, odpadniecie od waszej chwały, chwała zaś Boża nie zmniejszy się. Chwałą waszą jest (żyć) dla Boga. Ci, którzy poddają się (Bogu) i w tym (chociaż) niewiele czynią, będą mieć długie dni. Chwalcie i śpiewajcie dzień i noc, wasza chwała będzie trwać, (wasze) dni będą długie.

Chwalcie i śpiewajcie Temu, który przyszedł i który nie przemija, gdyż mówi (Pismo): »Ci, którzy trwają przy mnie, odziedziczą ziemię«. ⁴ Moi wybrani odziedziczą górę mojej świętości i dam im radość wieczną zgodnie z ich czcią, którą ujrzę, kiedy zasiądzie (mój Syn) na górze mojej świątyni, gdy złoży ofiarę w bojaźni przede mną. Ten, który utwierdził ziemię, założył na niej raj, który rozpostarł niebo i osadził na nim słońce, który rozciągnął morze i uczynił w nim zwierzęta, który kazał wiać wiatrom, który kieruje ogniem i tchnie na niego, który obmył dawny zestarały świat wodą potopu i odnowił go, On na swoje przyjście wskrzesi umarłych dźwiękiem swego słowa i sprawi, że moi sprawiedliwi będą świecić siedem razy więcej od słońca i że ich korony będą świecić jak kryształ i jak tęczą w porze deszczowej, (korony) wykonane z nardu i niemożliwe do zbadania, z rubinów, o kolorze szmaragdowym, dające blask, (o kolorze) topazu, perły i (o kolorze) żółtym, którym świecą jak gwiazdy na niebie i jak promień słońca, który błyszczący, a niemożliwy jest do zbadania.

20. Oczy śmiertelnych będą patrzeć na to. Zaiste bez miary chwalili swego Stwórcę, dlatego i On ich uczci. Tak jak chwalili Go w utrapieniu, tak samo będą Go sławić hymnami. Prawdziwie jest nieuchwytny dla serca, ukryty przed myślą śmiertelnika blask chwały moich sprawiedliwych, którzy chwalili Pana w swoim życiu, którzy Go czcili. On również wywyższy ich, uczyni ich królami, i jaka chwała mego Ojca w niebie, taka będzie chwała moich sprawiedliwych przed Panem.

Twarz aniołów świeci bardziej od słońca, a ich korony jak tęczą w porze deszczowej, (korony) z nardu. Ich oczy świecą jak gwiazda zaranna. Piękna ich wyglądu nie można wyrazić, pieśń ich chwały jest jak głos liry, słodkie są ich hymny, ich mowa piękna i miła do słuchania, a zwłaszcza (wielka) jest ich radość, która się nie kończy. Ich szaty nie są tkane, białe jak szaty folusznika, jak to widziałem na górze u Mojżesza i Eliasza. ⁵

Nasz Pan pokazał w czasie przemienienia Piotrowi, Jakubowi i Janowi, synom Zebedeusza, szaty dni ostatecznych, ⁶ w czasie zmartwychwstania, w dniu (sądu?). Jasny obłok ich osłonił i usłyszeliśmy głos Ojca, który rzekł nam: »To jest mój Syn umiłowany, w Nim mam upodobanie, Jego słuchajcie«. ⁷ Gdy byliśmy przeraże-

⁴ Ps 37 (36), 9.

⁵ Por. Mt 9, 3.

⁶ Por. *Ascensio Isaiae* 4, 16, E. Hennecke-W. Schneemelcher, *Neutestamentliche Apokryphen II*, Tübingen 1971 ³, II, 459.

⁷ Mt 17, 5.

ni, zapomnieliśmy to, co jest tutaj, wszystko, co cielesne, i nie wiedzieliśmy, co mamy mówić z powodu wielkości majestatu tego dnia i tej góry, na której pokazał nam powtórne przyjsie (Chrystusa) w królestwie, które nie ma końca.

21. Chrystusowi przekazał Ojciec cały sąd nad niebem i ziemią, jak jest powiedziane: »Ojciec zaś nie sędzi nikogo, lecz sąd przekazał swemu Synowi, aby wszystkim, którzy wierzą w Niego, dał życie wieczne.«⁸ W królestwie niebieskim jest nagroda dla sprawiedliwych, którzy uciekli od tego świata, byli mocni w walce duchowej i stali się (jedną) społecznością z aniołami; chodząc po ziemi w ciele, odeszli z drogi szerokiej,⁹ którą chodzą ludzie. Cześć bożków, cudzołóstwo, zabójstwo, fałszywe świadectwo, nienawiść bliźniego, złość, gniew, kradzież, miłość bogactwa aż do krzywdy i rabunku, oszczerstwa, kłótnie, spory, nierząd i kłamstwo to jest droga szeroka. Wąska zaś brama, którą idą sprawiedliwi, to pokora, miłość, łagodność, miłosierdzie, pokój, czystość ciała, opanowanie złości, pocieszanie bliźniego, nadzieja i wiara; to jest brama, przez którą idą sprawiedliwi, grzesznicy zaś nie mogą iść przez nią.¹⁰ Nie zapominaj jednak o grzesznikach, gdy zlitujesz się nad nimi w dniu ostatecznym, gdy nikt (nie będzie wątpił) w Twoją dobroć, wielkość Twego majestatu i Twoje miłosierdzie. Daj mi poznać to, o co Cię prosilem dla tych, którzy są grzesznikami; lepiej by im było, żeby nie zostali stworzeni,¹¹ a (jednak) zostali stworzeni. Zaprawdę umrą podwójną śmiercią.

22. Pierwsza ich śmierć jest taka, jak (śmierć) każdego stworzenia, sprawiedliwych i grzeszników, zwierząt i bestii, stosownie do tego, że śmierć jest nakazana wszystkiemu i że pozostaje ona w ścisłym związku ze wszystkim, co jest ciałem. Związana jest także z cierpieniem i chorobą. Związana jest dalej z czystymi i nieczystymi, sprawiedliwymi i grzesznikami, dobrymi i niegodziwymi. A czyż Ty, mój Panie, Mesjaszu, Synu Boży, nie przyjąłeś cierpienia w ciele, chociaż nie ma w Tobie śmierci, a bóstwo (nie zna) cierpienia? Jesteś bowiem żywym Słowem Ojca, jesteś Panem, pierwszym Stwórcą nieba i ziemi, Ty, który nie masz początku ani końca z Twoim Duchem Świętym, jak mi powiedziałeś dawniej, gdy zapytałem Cię o Twoją istotę i o tron Twojej chwały, zanim został stworzony świat, a Ty powiedziałeś mi: nie ma miejsca, które by nas ogarnęło, my zaś ogarniamy wszelkie miejsce mocą naszego bóstwa.

Druga zaś śmierć grzeszników (nastąpi) po zmartwychwstaniu duszy i ciała. Jeszcze raz zginą w ogniu. Lepiej by im było nie narodzić się,¹² aby widzieć Jego chwałę, ozdoby nieba i ziemi, słońce, księżyc i gwiazdy, góry i pagórki, zwierzęta i dzikie bestie. Ci, którzy z tego czerpali rozkosze, zgrzeszyli i umarli, a to jest pierwsza śmierć. Za swoje grzechy otrzymali zapłatę i to jest sąd i sprawiedliwa kara u Ciebie, Panie.

Wypełnisz jeszcze swoją wolę – zmartwychwstanie. Odnowiając (wszystko) sprowadzisz z ziemi i obudzisz tych, którzy śpią i leżą w prochu, których ciała uległy zniszczeniu, a kości skruszeniu, tak że się stali prochem. Kiedy podniesiesz ze snu śmiertelników, a oni odnowią się na duszy i na ciele, dasz im drugą śmierć wyrokiem drugiego sądu. Będzie to śmierć dla grzeszników.

23. Zamarłem w przerażeniu (płynącym) z omdlewającego serca, mówiąc: »Za ich grzechy jest druga śmierć«. Po zmartwychwstaniu dosięgnie grzeszników taka śmierć, gorsza (od pierwszej). Mój Pan odpowiedział mi i rzekł: »Czy rozumiałeś, co powiedziałem ci przedtem? Wolno ci nie pojąć tego swoim sercem, tego, o co mnie pytałeś. Nie trzeba opowiadać grzesznikom, co usłyszałeś, aby nie pomnażali

⁸ Por. J 5, 22, 24.

⁹ Por. Mt 7, 13.

¹⁰ Temat dwóch dróg znajdujemy w dwóch innych utworach pochodzących z II w.: w *Di-dache*, 1-6 i w *Liście Barnaby*, 18-20.

¹¹ Por. Mt 26, 24 par.

¹² Tamże.

swych nieprawości i grzechów. Nie trzeba opowiadać im tego. Zaiste trzeba, abyś nie wyjawiał innym, czego dowiedziałeś się ode mnie. Zobaczą ludzie, staną się grzesznikami, nikt nie będzie pokutował za swoje grzechy i za swoje nieprawości, gdy usłyszą to słowo, o które pytasz mnie teraz, o drugiej śmierci grzeszników».

Upadłem ja, twój ojciec Piotr, do Jego stóp, zalałem się łzami, obmyłem Jego nogi swym językiem błagając o miłosierdzie i mówiąc: »Zlituj się, Panie, nade mną grzesznikiem i nędznikiem, gdyż (okazałem się) pierwszym z grzeszników i szalonych sprzeniewierzając się, gdy przysięgałem trzy razy mówiąc: Nie znam Cię, zanim zapałał kogut.¹³ Potem zapłakałem i obmyłem Jego nogi swymi łzami, wytarłem swym językiem, ucałowałem swymi ustami błagając o miłosierdzie całym sercem. Kiedy płakałem gorzko długie godziny, zwrócił się do mnie miłujący pokutę i rzekł mi: »Nie trzeba, żebyś mi sprawiał cierpienie, gdy znasz i pojmujesz moje słowa w Ewangelii: (Mój Ojciec) sprawia, że słońce wschodzi dla sprawiedliwych i dla grzeszników i zsyła deszcz na dobrych i złych.«¹⁴

24. Zaprawdę (takie) jest miłosierdzie mego Ojca: jak słońce wschodzi, a deszcz spada, tak my litujemy się i okazujemy miłosierdzie dla wszystkich naszych stworzeń, jak powiedziałem Żydom o miłosierdziu dla grzeszników, którzy szemrali przeciwko mnie, gdy uzdrowiłem chorego w szabat mówiąc paralitykowi: »Wstań, weź swoje łożo, odpuszczając ci się twoje grzechy«. Powiedziano mi: »Ten człowiek mówi bluźnierstwo przeciw Panu i przeciw człowiekowi. Kto może odpuszczać grzechy na ziemi, jak tylko sam Bóg?«¹⁵ Powiedziałem im: »Ojciec mój czyni takie miłosierdzie ludziom w szabat, a ja czynię dzieła mego Ojca. Jeśli mnie nie wierzycie, wierzcie moim dziełom.«¹⁶ Powiedziałem im jeszcze: »Gdybym nie uczynił im dzieł, których nikt inny nie uczynił, byłiby wolni od swego grzechu, teraz zaś nie mają usprawiedliwienia.¹⁷ Zaiste miłosierdzie jest dziełem Ojca i wszystko, co On czyni, (ja czynię), gdyż ja jestem w Ojcu, a Ojciec we mnie,¹⁸ a Duch Święty, który pochodzi od mego Ojca, weźmie ze mnie i mnie wsławi,¹⁹ jak powiedziałem wam przedtem«.

Odpowiedziałem i rzekłem Mu: »Jakże zrozumieć, mój Panie, to, co mi wyłożyłeś w przypowieści, a nie wyjaśniasz otwarcie, abym się cieszył ja, Twój sługa grzeszny, i wszyscy, którzy (przyjdą) po mnie. Powiedziałeś mi: Jak słońce i jak deszcz, takie jest moje miłosierdzie. Niektórzy chcą tego na ziemi. Kiedy pada deszcz, niektórzy wchodzą do jaskini, niektórzy wchodzą do głębokiego dołu, niektórzy wchodzą do przepaści morskich, niektórzy wchodzą na górne piętra. Jakże dościsnąć ich słońce i deszcz, jeśli wchodzą do przepaści? Wytlumacz mi jasno, abym jawnie się cieszył«.

25. Odpowiedział mi i rzekł: »Jeśli powiedziałeś: wytłumacz mi to, ja ci objaśnię, ale nie trzeba mówić grzesznikom, aby nie popełniali grzechu mając nadzieję w miłosierdziu. Tak jak słońce, gdy wschodzi, nie dzieli światła słonecznego, lecz oświeca wszystko, co się rozciąga pod niebem, gdy czyni nam poranek – a któż nie pragnąłby zobaczyć światła słonecznego? a któż nienawidziłby deszczu z nieba? – tak samo jest z (mym) miłosierdziem.

Diabeł zaś zostanie zniszczony, jak mówi Paweł, twój brat: jako ostatniego wroga zniszczy (Bóg) śmierć,²⁰ to jest diabła. Mówi: wszystko zostanie poddane pod Jego stopy i tego dnia Syn mój podda się temu, który poddał Mu wszystko, żeby Bóg był

¹³ Por. Mt 26, 72.

¹⁴ Por. Mt 5, 45.

¹⁵ Por. Mk 2, 5-7.

¹⁶ J 10, 37 n.

¹⁷ Por. J 15, 22-24.

¹⁸ J 14, 10.

¹⁹ Por. J 16, 14.

²⁰ 1 Kor 15, 26.

we wszystkim i nad wszystkim.²¹ Słuchaj, moje słowa do twego brata są głębokie, gdyż mój duch przemawia w wyjaśnieniu (Pawła dotyczącym) tego ostatniego śmiertelnika, kłamcy, syna zatracenia, który mówi: ja jestem Chrystus, aby uwieść każdego człowieka. Tych, którzy sprzeciwią się wierzyć w niego, będzie wszystkich karał mieczem. Wielu więc zostanie męczennikami. Po zabiciu męczenników Bóg ześle na ziemię złych i liczne duchy demonów, które na ziemi nie będą istnieć w samym ciele, które nie będą istnieć w samej duszy, lecz będą pożerać, będą się cieszyć i dopełniać (zniszczenia) wszystkich, co cielesne na ziemi. Ci zaś, których król ich, imieniem Gag, uwięzi aż do mojego zstąpienia, z mojej woli zostaną uwolnieni, on zaś, król, zostanie zniszczony przez śmierć.

Potem przyjdę w swojej chwale i swym królewskim majestacie ze wszystkimi moimi świętymi. Umarli powstaną na mój głos, a na mój rozkaz sprawiedliwi zostaną oddzieleni od grzeszników. Moi wybrani otrzymają skrzydła i zostaną uniesieni na moim wozie.

26. Przyjdę i zstąpię na ziemię. Mój Ojciec nałoży koronę na moją głowę w Jeruzolimie, moim mieście. Syjon²² przyjdzie do mojego miasta i objawi się w całej swej godności i w swej budowie. Zjawią się moi wybrani, Mojżesz i Eliasz, jak widzieliście (ich) na górze Tabor, podczas gdy rozmawiali ze mną.²³ Staną wszyscy (sprawiedliwi) po prawicy Ojca mego, wszyscy moi wybrani po prawicy mego Ojca. Mój tron będzie w strumieniu ognia, (który) będzie płynął przede mną, a błyskawice otoczą mnie. Po lewicy (mojego) majestatu żywi otoczą mnie na zewnątrz i wewnątrz (Jeruzolimy), tysiące i dziesiątki tysięcy będą się cisnąć przy mojej chwale, a mój majestat będzie majestatem grozy.

Grzesznicy zostaną przebici w jednym momencie. Ich serce zostanie rozcięte. Strzały smutku, w których jest żar ognia, zranią serce grzeszników. Ich krzyki będą tak pełne goryczy, że zaniepokoją serce aniołów i sprawiedliwych. Ogromnie będą cierpieć grzesznicy z ręki aniołów świecących, którzy nie będą mieć litości, gdyż grzesznicy na ziemi zmarnowali swoją drogę (oddalając się) ode mnie. Gdy dotknie ich wielka męka, będą jęczeć aż do śmierci».

Potem odpowiedziałem jęcząc i płacząc, i mówiąc swemu Panu: »Panie mój, boję się tej drugiej śmierci, która dotknie grzeszników«. Spojrzał na mnie, odpowiedział mi i rzekł: »Słuchaj i bądź cierpliwy, a znajdziesz (sens) moich słów. Ty nie litujesz się nad grzesznikami więcej ode mnie, gdyż to ja za grzeszników zostałem ukrzyżowany, aby uzyskać dla nich przebaczenie u mego Ojca«. Na to zamilkłem. »A gdybyś się nie smucił...²⁴

27. ...i martwiłeś się. Opowiem ci, o co mnie prosiłeś. Zauważ tę rzecz, o którą mnie prosiłeś. Poznaj sam, pomyśl sam, zbadaj. Niczego nie powiedziałem innym, ani aniołom, ani sprawiedliwym, ani męczennikom, ani prorokom. Nikt nie zna tych moich słów z wyjątkiem mego Ojca, a ja objawiłem tobie, o Piotrze, tę tajemnicę. Nie wyjawiaj innym ludziom, chyba że mądrym i uczonym; złóż i ukryj ją w skrzyni, aby nie widzieli jej ludzie głupi, aby nie mówili: w dniu ostatecznym zlituje się nad nami Pan. Będą popełniać zbrodnie wobec swych bliźnich: zabójstwa, kradzież, nierząd, oszustwo, pychę, chęłpliwość, złość, oszczerstwo. A dalej będą grzeszyć przeciwko mnie przez cześć bożków, nie czcąc niedzieli, nie przestrzegając moich przykazań, przez krzywoprzysięstwo, przez pogardzanie moją wolą. Jeśli będą to czynić grzesznicy, strzeż sam siebie. Nie trzeba tego wyjawiać, aby głupi nie grzeszyli mówiąc: będzie miał litość nad nami.

Jeśli chodzi zaś o miłosierdzie, to mój Ojciec jest miłosierny i ja też jestem miłosierny, gdyż to, co Ojca, jest moje, a wszystko, co moje, jest Ojca. A gdy grzesz-

²¹ 1 Kor 15, 26–28.

²² Czyli Jeruzolima Niebieska.

²³ Por. Mt 17, 1–9; Mk 9, 2–10; Łk 9, 28–36.

²⁴ Luka siedmiu linii w rękopisie.

nicy, którzy uwierzyli we mnie, będą błagać (Ojca), ja także będę błagał Ojca mego z nimi prosząc o miłosierdzie dla nich u mego Ojca mówiąc: zmiłuj się nad nimi, gdyż przywdziałem ich ciało, a oni zaś pożywali moje ciało i pili moją krew; nosisłem ich cierpienia, wzięłem ich choroby,²⁵ zostałem ukrzyżowany za nich, abym zbawił grzeszników, którzy uwierzą we mnie.

28. A gdy zobaczą grzesznicy, że proszę mego Ojca za nimi, i oni będą błagać mnie i ja też będę wstawiał się u mego Ojca za nimi. Oni zaś nie widzą nikogo, tylko mnie, który przywdział ich ciało, a ja widzę mego Ojca, gdyż jestem jedno z moim Ojcem²⁶ w bóstwie, gdyż z Jego natury i z Jego miłości wyszedłem dla (pełnienia) Jego woli, aby czynić to, co się Jemu podoba. Dlatego Ojciec daje wszystkim życie, cześć i królestwo nieprzemijające. Swego trybunału sędziowskiego nie dzieli z nikim. Jego korona chwały jest piękna i jaśniejąca, chwałą o cudownym blasku jest chwała bóstwa. Zasiądę na nim (trybunale) i przygotuję tobie i twoim braciom dwanaście tronów i będziecie sędzić dwanaście pokoleń Izraela.²⁷ To dla tych, którzy uwierzyli we mnie, przyszedłem. To dla nich, na głos tych, którzy uwierzyli we mnie, będę miał litość nad nimi (ludźmi). Wówczas przejdziecie jawnie, w tym czasie odjedziecie do życia wiecznego, skąd nie ma wyjścia.

Teraz zaś nie wyjawiaj tym, którzy nie mogą tego znieść, aby nie grzeszyli przeciw swym bliźnim, gdyż złe są ich czyny. Jeden (wystąpi) przeciw drugiemu. Gdy usłyszysz o karze płomieni ognistych, będą się zabijając i krzywdzić wzajemnie. A gdy usłyszysz grzesznicy, popełniając grzechy, że doznają miłosierdzia, nikt nie będzie czynił dobra pokuty, żaden z tych grzeszników, którzy usłyszają i dowiedzą się. Dla tego więc powodu zakazałem ci mówić i powiadam ci, że nie trzeba, aby to zobaczyli i zauważyli wszyscy grzesznicy, żeby nie grzeszyli przeciw swym bliźnim. Gdybyś nie płakał i nie błagał, (nie powiedziałbym ci), ale powiedziałem ci, aby nie zabrakło ci nadziei. Ty jeden zacznij zadawać pokutę grzesznikom i przypominaj o karze płomieni ognistych, aby się bali i czynili sprawiedliwość, aby nie krzywdzili się wzajemnie, jeden drugiego, aby nie krzywdzili wdowy i sieroty w ich biedzie.

29. O miłosierdziu naszym słuchaj, chcę ci powiedzieć to, co cię utwierdzi. Oto kobieta ozdabia naczynie ulepione z gliny albo garncarz ozdabiający naczynie, swoje dzieło; podczas gdy je ozdabia pokrywając gliną, ów garncarz rozbija naczynie, a chciał je (ulepić) na chwałę i wykonać piękne dzieło, pragnąc w swej myśli, żeby było czyste, bez skazy, bez pęknięcia i przecięcia. Myślał i mówił, że będzie naczyniem na olej albo dzbanem na wino, albo naczyniem na miód. Czynił to chcąc upiększyć swoje dzieło, lecz gdy je odrzuci, albo gdy ono się rozbija, albo pęknie, czyż nie wrzuci go z powrotem do gliny? Będzie je ugniatał, rozbijał na nowo i powtórnie je lepił.

Podobnie z twoim ojcem Adamem: stworzył go na chwałę (swojego) dzieła, lecz wskutek przekroczenia (sprowadził go) do drugiej gliny. Gdy go uczynił pięknym, czy pół raz drugi zniszczy go w śmierci? Żadną miarą, gdyż wielkie jest miłosierdzie Pana nad człowiekiem, jak mówi Dawid poznawszy miłosierdzie swego Boga: zaprawdę wielkie jest miłosierdzie twoje w niebie i aż do chmur sprawiedliwość twoja.²⁸ Czy widzisz, czy dostrzegasz ty sam (to słowo), jak jest chwalebne i wzniosłe? Spójrz na rozmiary i rozciągłość wysokości nieba, pojmij i pomyśl o wielkości miłosierdzia Pana. Sprawiedliwość Jego aż do chmur, to znaczy, że sprawiedliwością jest sąd Pana. Mówi także (Dawid): Prawica Pańska uczyniła moc, prawica Pańska podniosła mnie, nie umrę, ale będę żył. Karcąc skarcił mnie Pan, ale nie wydał mnie śmierci.²⁹ Czyż nie słyszysz tych słów (powiedzianych do) Adama, jako

²⁵ Aluzje do tekstów biblijnych J 14, 23 nn.; 6, 51 nn.; Iz 53, 4 nn.

²⁶ Por. J 10, 30.

²⁷ Mt 19, 28.

²⁸ Ps 36 (35), 6.

²⁹ Ps 118 (117), 16-18.

że naszym ojcem jest Adam. Gdy mówi ci (Dawid): Karcąc skarcił mnie, to (myśli) o jego wyjściu z raju i o wyjściu jego duszy z ciała.

30. Wszelkie słowo proroka Dawida jest (pełne) tajemnicy. Jednak nie wydał mnie śmierci znaczy: szeolowi, a którzy zstępują do niego, są to diabeł i jego demony, którzy nie wierzą w imię Syna Bożego. Ci, którzy wierzą w Niego, nie zobaczą żadnej kary ognia. Przyjęli ciało i krew Chrystusa, stali się Jego dziećmi i braćmi, i dziedzicami Jego królestwa. I jeszcze (mówi Dawid): Dziękuję Ci, Panie, że mnie przyjąłeś i nie uczyniłeś mnie szyderstwem moich wrogów.³⁰ Kim są wrogowie Adama? Czyż nie diabeł i jego demony, którzy chcą uwieść go, żeby doprowadzić go do swojej wiary? Ocaliłeś mnie od tych, którzy zstępują do dołu:³¹ czyż nie są to diabeł i jego demony?

Mówi jeszcze (Dawid): Śpicwajcie Panu, Jego sprawiedliwi, uwielbiajcie wspomnienie Jego świętości, gdyż kara z Jego gniewu, a życie z Jego woli.³² Karą zaś jest śmierć i grób, a życiem zmartwychwstanie z grobu i radość na wieki wieków. O Piotrze, (poznaj) tę tajemnicę, abys uwierzył w nią, że (Pan) lituje się nad tymi, którzy uwierzyli. Przyjęli moje ciało i moją krew, nie zejda po raz drugi do szeolu w wierze diabła i jego demonów. Czyż nie znam chwały (tej tajemnicy)? Czy masz wątpliwości w swym sercu i nie wierzysz temu, co ci powiedziałem?»

Odpowiedziałem Mu i rzekłem: »Zaprawdę opowiedziałeś mi i objaśniłeś tak dokładnie słowa Dawida proroka, że miłościdzie jego jest wielkie, że zapytałem Cię o grzeszników, którzy są jak ja. Zaiste pali mnie serce, gdy myślę o tym, jak po zmartwychwstaniu umarłych nastąpi druga śmierć grzeszników i zejście do szeolu. Dlatego wyjaśnij mi to słowo, a będę wierzył i nie będę miał wątpliwości.«

31. Odpowiedział i rzekł mi (Pan). »Nie zapomnij jednak nie wyjawiać tego słowa żadnemu człowiekowi, którego spotkasz, lecz niech pozostanie zakryte, aby się nie krzywdzili między sobą (grzesznicy) i nie mówili: Mamy nadzieję zbawienia, i aby nie czynili zła względem swych bliźnich mówiąc, że ich grzech będzie im odpuszczony. Ty zaś płakałeś, błagałeś i przynaglałeś mnie bardzo, gdy obmyłeś moje nogi swymi łzami i nalegałeś na mnie bardzo prosząc i błagając. W jasnym wykładzie dałem ci to poznać, lecz nie wyjawiaj (tego) wszystkim, tylko ludziom znakomitym, którzy mają wiedzę, gdyż to słowo jest tajemnicą ukrytą.

Ci zaś, którzy wierzą we mnie, otrzymają dziedzictwo, każdy według swego stopnia. Stopień patriarchów to tron cherubinów. Co do stopnia arcybiskupów, to zasiadą oni na tronie serafinów. Ci (w stopniu) biskupów zasiadą na tronie (Mocy), a ci (w stopniu) arcykapłanów zasiadą na tronie Zwierzchności, ci w stopniu kapłanów zasiadą na tronie Potęg, ci w stopniu lektorów zasiadą na tronie archaniołów, ci (w stopniu) królów i książąt zasiadą na tronach Henocha, Abrahama, Izaaka i Jakuba, wszyscy według swego stopnia. Będzie wiele mieszkań. (Pan) uczyni ich trzodą aniołów i ludzi. Będą wysławiać Jego święte imię w zgromadzeniu istot duchowych.

W obecności aniołów (Chrystus) przyjdzie w swej chwale, powstaną umarli i jak mówi (Pismo): Ostatni zostaną pierwszymi.³³ Pierwszymi zostaną ci, którzy będą poprzedzać Chrystusa. Zostaną porwani na chmurze w powietrze, będą niesieni na skrzydłach wiatru.

32. Niebo i ziemia będą się zarzyć, nie będzie słońca ani księżyca, nie będzie zimy ani lata, tak jak było kiedyś przed stworzeniem wszystkiego. A dzieci Adama, które zmartwychwstaną do życia, prawdziwie zajmą miejsce i tron diabła. Wszystkie dzieci jego staną się zastępami aniołów, zamiast być zastępami diabła, natomiast demony zamknie Pan w budzącej grozę gehennie z ich władcą diabłem, ze wszystkim,

³⁰ Ps 30 (29), 2.

³¹ Tamże, 4.

³² Tamże, 5 n.

³³ Mt 19, 30.

dla których (gehenna) jest mieszkaniem. Wszyscy według swych plemion zostaną zamknięci z nimi w głębokości szeolu, gdyż byli wrogami Adama i chcieli strącić go do ich własnej śmierci, czyli do szeolu, aby uczynić trzodę (ludzi) prochem. Kiedy trzoda (złych) aniołów stanie się prochem i gdy nie będzie nikogo jak tylko jeden Pan i jedno imię, będzie królował na wieki wieków, a Jego królestwo nie będzie miało końca.

Teraz zaś słuchaj o mój synu Klemensie. Wszystko, co powiedział mi mój Pan, objawiłem ci. Nie wyjawiaj tego ludziom głupim, którzy nie mogą tego znieść i którzy nie znają wyjaśnienia, gdyż jest to tajemnica zakryta. Dla tych, którzy rozumieją to słowo, (odpowiedziałem), napiszę najpierw twoje słowo o wydarzeniach świata, jak usłyszałeś³⁴ od Zbawiciela świata. Po drugie, (mówi Piotr), pouczyłem cię o bóstwie Ojca i Syna, i Ducha Świętego. Po trzecie, wyjaśniłem ci pokutę tych, którzy zgrzeszyli, jak pokutują i nie grzeszą przeciw swemu bliźniemu. Po czwarte pouczyłem cię, jak spełnił moją prośbę, gdy błagałem go (i) gdy otworzył mój umysł.

33. Zaprawdę byliśmy jak dziecko, które nie zna dobra ani zła, zanim został do nas posłany Paraklet. A gdy został posłany Paraklet, Duch Święty, do wiedzy naszego umysłu, poznaliśmy wszystko, co się stanie, to, co w niebie, i to, co na ziemi, gdyż udzielił nam ducha życia. Staliśmy się dziećmi Bożymi i usłyszeliśmy, że nasz Ojciec, który jest w niebie,³⁵ bardzo nas umiłował. On, który udzielił nam ducha życia i prawdziwej wiedzy, ducha mądrości i rozumienia Pana. Co do Słowa zaś, które zstąpiło z góry, to my uczestniczyliśmy w Jego ciele i Jego krwi, aby się stać Jego dziećmi i Jego braćmi.

Jakżeż będziemy obdarowani chwałą u Pana, jeśli nie odrzucimy naszego zbawienia i jeśli poznamy nasze miejsce pobytu i naszą chwałę, aby nie zapomnieć nadziei dla nas zachowanej, naszej zapłaty, i aby nie stać się jak dziecko, które prosi swego ojca, aby dał mu ptaka, a potem, gdy da mu go w rękę, dziecko cieszy się, lecz wkrótce ptak ulatuje z ręki tego dziecka, a ono dziwi się, że nie umiało go ustrzec. My zaś idźmy za sprawiedliwością i nie opuszczajmy jej, (aby otrzymać) mieszkanie zachowane dla nas w niebie, aby działać razem ze społecznością świętych i mieszkańców nieba, którzy wysławiają Pana i trwają w (pełnieniu) Jego woli, aby wejść do Jego miasta.

Strzeż tej tajemnicy i złóż (ją) w skrzyni, w koszu, aby nie dojrzeliby jej ludzie głupi i nie mówili: »Ponieważ taka jest nasza nadzieja, czynimy zło, aby osiągnąć dobro, a okaże nam (Pan) łaskę w dniu ostatecznym«, aby nie popełniali nieprawości wobec swych bliźnich, aby nie zabijali, aby nie popełniali cudzołóstwa, aby nie byli fałszywymi świadkami. Zaiste, wszystkie czyny będą wtedy złe, ustaną czyny dobre, lecz okaże się moc miłosierdzia nad ludźmi. Co do zabójstwa zaś...³⁶

34. Niech obchodzą święto Bożego Narodzenia w dziewiątym miesiącu (kojak), to jest tahszasz,³⁷ dwudziestego piątego, według rachuby Żydów, a według rachuby Koptów w czwartym miesiącu, czyli tahszasz, dwudziestego dziewiątego,³⁸ według prawa Kościoła. Obchodźcie święto Chrztu w dziewiątym miesiącu, czyli tobi, to jest ter, dnia siódmego, według rachuby Żydów, a według rachuby Koptów w piątym miesiącu, czyli ter, jedenastego,³⁹ według prawa Kościoła. Albo w (miesiącu) magabit, albo w mijazja według prawa Kościoła obchodźcie święto Wniebowstąpienia (Chrystusa) w chwale do swego Ojca.

³⁴ W tekście etiopskim: „usłyszałem” – prawdopodobnie błąd.

³⁵ Por. Mt 6, 9 par.

³⁶ Tekst urywa się, a następuje po nim dodatek etiopski zawierający wykaz (niekompletny) świąt Kościoła etiopskiego. Od numeru 36 ta mowa powraca znowu do tekstu.

³⁷ Pierwsza nazwa miesiąca jest koptyjska, druga etiopska (transkrypcja przybliżona); w ten sam sposób podawane są dalej terminy niektórych świąt.

³⁸ To jest 7 stycznia wg kalendarza gregoriańskiego.

³⁹ To jest 19 stycznia, jedno z największych świąt Kościoła etiopskiego.

Według prawa Kościoła obchodźcie święto w Pięćdziesiątnicę zstąpienia Ducha Świętego na apostołów. Obchodźcie święto siódmego dnia po Pięćdziesiątnicy, a potem poście, dzieci Kościoła. Niech odpoczywają w (święto) Obrzezania Pana naszego w miesiącu tobi, to jest ter, (dnia) siódmego,⁴⁰ w piątym miesiącu według rachuby Koptów. Niech odpoczywają w święto Symeona, (dnia) jedenastego, w jedenastym miesiącu według rachuby Żydów, a według rachuby Koptów w szóstym miesiącu, to jest jakatit (dnia) dwudziestego ósmego.⁴¹ Niech odpoczywają w (dniu), w którym zwiastował anioł Maryi, (dnia) dwudziestego dziewiątego miesiąca magabit, to jest fimenot u Żydów, a u Koptów w dwudziestym dziewiątym siódmego miesiąca, to jest magabit.⁴² Niech odpoczywają ze smutkiem w (dniu) męki Pana naszego, w piątek;⁴³ smutek dlatego, że został ukrzyżowany nasz Zbawiciel, radość zaś dlatego, że Pan nasz przyszedł. Obchodźcie święto ósmego dnia po męce. Niech odpoczywają dnia siódmego miesiąca piątego, to jest niszer u Żydów, kiedy przemienił się jego wygląd na górze Tabor, według rachuby Koptów dnia trzynastego, to jest w miesiącu nahase.⁴⁴ Będą odpoczywać w Święto Męczenników, uczniów, apostołów Pana naszego, w każde święto (obchodzone w dniu) ich śmierci. Niech odpoczywają w święto Stefana, (dnia) piętnastego miesiąca maskaram.⁴⁵ Niech odpoczywają w (święto) Czerdziestu Żołnierzy, w trzynastym (dniu) magabit.⁴⁶ Niech odpoczywają w (święto) Narodzenia naszej Pani Maryi w pierwszym (dniu) genbot.⁴⁷

35. Niech odpoczywają w dwudziestym pierwszym (dniu) miesiąca sane.⁴⁸ Niech odpoczywają w siedemnastym (dniu) miesiąca nahase.⁴⁹ Niech odpoczywają w dwudziestym pierwszym (dniu) ter.⁵⁰ Niech odpoczywają w dwunastym dniu miesiąca hedar, w święto Michała i w dwunastym (dniu) miesiąca sane. Niech odpoczywają w dwunastym (dniu) miesiąca nahase.⁵¹ Niech odpoczywają w (święto) Czterech Zwierząt w ósmym (dniu) hedar.⁵² Niech odpoczywają w (święto) Kapłanów nieba w dwudziestym czwartym (dniu) hedar.⁵³ Niech odpoczywają w (dniu) Dziewięciu Suplikacji.⁵⁴ Jak ustanowili nasi ojcowie, świętujcie oba dni, sobotę i niedzielę,⁵⁵ dokładnie. Piotr i Paweł nakazali nam i pouczyli dzieci Kościoła. W tygodniu dwa (dni świąt): sobota i niedziela. Niech nie wykonują pracy. Niech umrze śmiercią ten człowiek, (który nie będzie tego przestrzegał). Gdy (ktoś) naruszy to, niech będzie zatracony. Nakazaliśmy to po to, aby słuchać Pisma i aby chodzić do kościoła. Przestrzegajcie tego, (co) wam powiedziałem.

36. Ta mowa niech będzie zakryta przed tymi, którzy nie mają wiedzy, aby nie stali się grzesznikami i zwiedzionymi przez ufnosć w miłosierdzie Boga. Nie wyjawiaj (tego nikomu), chyba że patriarchom i kapłanom, którzy mają wiedzę i zrozumienie, którzy badają (?) Pisma tajne i jawne, zakryte i otwarte, którzy znają je.

⁴⁰ To jest 15 stycznia.

⁴¹ Święto Ofiarowania w Świątyni, 7 marca.

⁴² 7 kwietnia.

⁴³ W tekście cyfrą jest oznaczony siódmy dzień; jest to prawdopodobnie błąd; winna być szóstka, która może oznaczać piątek, tutaj Wielki Piątek.

⁴⁴ 19 sierpnia, święto Przemienienia.

⁴⁵ 25 września.

⁴⁶ 22 marca.

⁴⁷ 9 maja.

⁴⁸ 28 czerwca, święto poświęcenia kościołów pod wezwaniem NMP.

⁴⁹ 23 sierpnia, prawdopodobnie Wniebowzięcie, obchodzone w Etiopii od 22 do 27 sierpnia.

⁵⁰ 29 stycznia, święto Zaśnięcia NMP.

⁵¹ Dnia 12 każdego miesiąca jest święto archaniola Michała.

⁵² 17 listopada. Są to zwierzęta z Ez 1, 5 nn. i Ap 4, 6.

⁵³ 3 grudnia; kapłani starcy Ap 4, 4.

⁵⁴ Nabożeństwo pokutne (procesja dookoła kościoła) ze śpiewem suplikacji.

⁵⁵ Kościół etiopski, który zachował więcej niż inne Kościoły elementów Starego Testamentu, uważa sobotę za dzień święty tygodnia obok niedzieli. Wykaz ważniejszych świąt Kościoła etiopskiego: E. Hammerschmidt, *Äthiopien, christliches Reich zwischen Gestern und Morgen*, Wiesbaden 1967, 133-136.

Nie opowiadaj tego, co znalazłeś, lecz ukryj i zawiąż to w skrzyni, aby nie zobaczyli ludzie głupi tego, co ci opowiedziałem, o co mnie wypytywałeś, co ci wyjaśniłem, gdy mnie prosiłeś.

Nasz Zbawiciel Chrystus powiedział (to) Piotrowi, swemu uczniowi, Piotr zaś wyjawiał swemu uczniowi Klemensowi. Wyłożył mu naukę tajemną (polecając), aby jej nie wyjawiał, ale by ich (grzeszników) straszył karą płomieni ognistych, aby pokutowali za swoje grzechy.

Słuchaj, mój synu Klemensie, mojej prawdy, którą ci powiedziałem. Chwała miłującemu ludzi na wieki wieków. Amen”.

2. KSIĘGI SYBILLIŃSKIE

Wprowadzenie

Księgi Sybillińskie stanowią osobliwy utwór. Należą one do gatunku apokaliptycznego. W świecie pogańskim istniały przepowiednie Sybilli. W II w. przed Chr. Żydzi uznali je za dobry sposób misyjnej propagandy swojej nauki i opracowali je, włączając fragmenty tekstów pogańskich. Ten rodzaj literacki przyjęli w II w. chrześcijaństwo. W obecnym układzie *Ksiąg Sybillińskich* mamy elementy pogańskie, żydowskie i chrześcijańskie. Elementów pogańskich jest stosunkowo niewiele, podczas gdy elementy chrześcijańskie i żydowskie przeplatają się wzajemnie tak, że trudno je niejednokrotnie ściśle rozdzielić. Sytuację komplikuje fakt, że powstały one nie w jednym czasie. Napisane są heksametrem, stylizowanym na heksametr homerycki. Zawierają 4200 heksametrów tworzących 14 ksiąg. Na *Księgi Sybillińskie* powołuje się Celsus w swej polemice z chrześcijaństwem (Orygenes, *Przeciw Celsusowi* 7, 53), cytuje je Laktancjusz, Kommodian, omawia św. Augustyn. W średniowieczu cieszyły się ogromnym powodzeniem, tak że nawet przyrównywano ich autorytet do autorytetu Pisma świętego. „Teste David cum Sybilla” czytamy w hymnie *Dies irae*. Michał Anioł umieścił wizerunki Sybilli w Kaplicy Sykstyńskiej. Do dziś dnia krążą „proroctwa sybillińskie”.

Fragment poniższy *Ksiąg Sybillińskich* jest powszechnie uznany za streszczenie ApPt; można by powiedzieć, że jest jej poetycką transpozycją. Układ jest podobny, użyto w nim wielokrotnie tych samych obrazów i wyrażeń. Mamy tu do czynienia z bardzo starym świadectwem o ApPt, bo sięgającym połowy II wieku.

Tłumaczenie oparto na wydaniu J. Geffkena, *Oracula Sybillina*, GCS 8, Leipzig 1902, 36 nn.

Z księgi drugiej

- 187 I wówczas to Thesbita na niebieskim wozie
z nieba zstąpi na ziemię, by całemu światu
nadchodzącej zagłady objawić trzy znaki.
190 Biada wszystkim brzemienym, gdy ów dzień nadejdzie,
biada wszystkim karmiącym swoje niemowlęta,
biada płynącym łodzią po szerokim morzu,
biada tym, którzy dzień ów będą oglądali!

- Niezmierzony krąg ziemi gęsta mgła okryje
195 od wschodu do zachodu, z południa na północ.
A wtedy z nieba spłynie rzeka płomienista
i żywym ogniem zniszczy wszystko, co na świecie,

- ziemię, ocean wielki i błękitne morze,
jeziora, rzeki, źródła, nawet Hades srogi
200 i firmament niebieski. Słońce zaś i księżyc
rozbiją się o siebie i nastanie pustka.
Do morza pospadają wszystkie gwiazdy z nieba.
Zgrzytać będą zębami ludzie jeszcze żywi
płonący w rzece siarki, pożarze ognistym
205 na rozpalonej ziemi. Popiół wszystko skryje.
Wszelkie żywioły świata pustynią się staną:
powietrze, ziemia, morze, niebo, dni i noc.
Nie będzie już w powietrzu latać liczne ptactwo,
nie będą w morzu pływać różnych ryb gromady,
210 ani statki kupieckie fal krajać nie będą,
ni woły pracowite pól pod zasiew orać,
ni drzewa szumieć z wiatrem, ale wszystko razem
w jedną się całość zleje, by razem oczyścić.
Nieśmiertelni posłańcy wieczystego Boga,
215 Barachiel, Ramiel, Uriel, Samiel i Azael,
którzy znają złe czyny każdego człowieka,
z głębi mglistej ciemności wszystkie ludzkie dusze
na sąd zewsząd sprowadzą przed trybunał Boga
wielkiego i wiecznego. On jeden niezmienny,
220 On wszechmogący, On też ludzi sędzią będzie.
Wówczas właśnie Pan niebios tym spowitym nocą
da głos, duszę i ducha. A kości z powrotem
połączą się stawami, pokryje je mięso,
ściągną, żyły i skóra, na której znów włosy
225 rosnać będą jak dawniej. I tak dnia jednego
powstaną pełne życia ciała zmarłych ludzi.

- A wtedy bram Hadesu ogromne zasuwę,
których nikt nie potrafił dotychczas pokonać,
rozbije wielki Uriel i wrota otworzy.
230 Stąd żalodne postaci na sąd poprowadzi:
legendarnych Tytanów cienie i Gigantów,
i ludzi, których wody zalały potopu,
i tych też, którzy w falach morskich potonęli
albo których pożarły zwierzęta czy ptaki.
235 Wszystkich ich przed trybunał Wszehmocnego stawi,
a z nimi cienie takich, których ciała ogień
strawił płomieniem – wszystkich na sąd Boży wezwie.

- A kiedy śmierć zwycięży i wskrzesi umarłych,
Adonai Sabaoth, Pan z wysoka grzmiący,
240 kolumnę wzniołszy wielką, na tronie zasiądzie.
Wówczas to na obłokach, Wieczny do Wiecznego,
zbliży się Chrystus w chwale, z orszakiem Aniołów,
a siadłszy po prawicy Wszehmocnego będzie
sądził życie i świętych, i bezbożnych ludzi.
245 Przyjdzie Mojżesz, przyjaciel wielki Najwyższego,
przywdziałwszy ciało, przyjdzie i wielki Abraham,

przyjdą Izaak, Jakub, Jozue i Daniel,
Eliasz, Habakuk, Jonasz i których zabili
Hebrajczycy. A wszystkich, co po Jeremiaszu
250 żyli, czeka zagłada tu przed trybunałem.
Zapłacą sprawiedliwie za przewiny życia.

Później znów wszyscy przejdą przez rzekę płomienia,
przez ogień nie gasnący. Wszyscy sprawiedliwi
przepłyną się bezpiecznie, natomiast bezbożni
255 zginą na wieki, wszyscy, co zło zwykli czynić,
ci, co ludzi mordują lub w mordzie wspierają;
zginą kłamcy, złodzieje, burzyciele rodzin,
pasożyci, oszczercy i cudzołożnicy;
ci, którzy prawo łamią, pyszni, bałwochwalcy,
260 którzy nieśmiertelnego zaparli się Boga,
błźniercy i ci, którzy zacnych prześladowają,
wiary nie dotrzymują, sprawiedliwych niszczą;
ci także, co obłudnie, bezwstydnie i chytrze
– a są wśród nich czcigodni kapłani, diakoni –
265 sądzą niesprawiedliwie przez wzgląd na osobę
i na bogactwo wierząc fałszywym świadectwom,
gorsi, bardziej krwiożerczy od wilków i panter;
dufni zarozumialcy i chciwi lichwiarze,
którzy lichwę do lichwy ściągając po domach
270 krzywdzą biedne sieroty i samotne wdowy;
ci, którzy płacą tylko za niecne usługi
i sierotom, i wdowom, a lżą, kiedy płacą
za ich pracę uczciwą; ci, którzy rodziców
porzucają bezradnych bez środków do życia;
275 ci, którzy swych rodziców nigdy nie szanują,
jeszcze ich znieważają ostrymi słowami;
którzy przyjmują zastaw, a przeczą, że wzięli;
słudzy występujący przeciw swoim panom
i ci, którzy swe ciało rozpustą kalają;
280 ci, którzy pas dziewiczy skrycie rozwiązują;
niewiasty, które w łonie płód poczęty niszczą;
mężowie, którzy własnych porzucają synów.
Z nimi to właśnie razem także czarowników
i liczne czarownice gniew Boga Żywego
285 Nieśmiertelnego Pana stawia pod kolumnę,
którą opływa wokół nie gasnący ogień.
Tych wszystkich winowajców Aniołowie Boży
zakuja wspólnie w pęta nie do rozerwania.
Płomiennymi biczami, łańcuchami z ognia
290 będą ich chłostać strasznie, aby wreszcie cisnąć
między okrutne bestie w mrok nocy Tartaru,
na samo dno Gehenny, w ciemność nieprzebytą.

Kiedy zaś mnogie kary już poniosą wszyscy,
co byli niegodziwi aż do głębi serca,
295 ogniste koło rzeki znowu ich otoczy
i zamknie – wszystkich, którzy zło czynili.
Wówczas będą zawodzić jedno przez drugiego,

- będą płakać nad losem swoim nieszczęśliwym,
ojcowie, dzieci, matki, niemowlęta małe.
- 300 I nie przestaną płakać, choć nikt nie usłyszysz
rozbrzmiewających zewsząd jęków i lamentów,
krzyczeń pośród mąk będą w ciemnościach Tartaru,
w wielkiej straszliwej pustce i w miejscu nieczystym
płacić potrójnie każdy zły czyn popełniony,
- 305 płonąć w ogniu wieczystym. Tam dręczeni głodem
i straszliwym pragnieniem, zgrzytając zębami
przyzywać śmierci będą, lecz ucieknij od nich.
Tak ni w śmierci, ni w nocy nie znajdą spoczynku.
Daremnie będą błagać Boga wszechmocnego –
- 310 On swe oblicze od nich na zawsze odwróci,
błądzącym bowiem siedem dni długich jak wieki
użyczył na pokutę, na prośbę Dziewicy.

- Wszystkich zaś ludzi, którzy sprawiedliwie żyli,
dobrze postępowali, dobrze chcieli czynić,
- 315 wywiodą Aniołowie z płomienistej rzeki,
wyprowadzą na światło, do życia i szczęścia,
gdzie biegnie wieczna droga Boga wszechmocnego,
źródło troiste tryska winem, mlekiem, miodem.
Ziemia tam wspólna wszystkim, ni murem, ni płotem
- 320 nie dzielona, obfite przynosi im plony
sama z siebie i wszystko do wszystkich należy.
Nikt tam nie jest bogaty, nikt biedny, nikt mały,
nikt wielki i żadnego nie ma niewolnika,
tyrana, króla, wodza, bo wszyscy są razem.
- 325 Nikt nie mówi już więcej: „noc idzie” lub „jutro”
ani „to było wczoraj”, nikt o dniach nie myśli
ani o wiosnie, lecie, zimie czy jesieni,
o weselu, o śmierci, o kupnie, sprzedaży,
o świetle i o zmierzchu – bo trwa dzień bez końca.
- 330 Pan wszechrzeczy, Bóg wieczny, jeszcze coś uczyni
dla swoich sprawiedliwych, gdy Go błagać będą:
z ognia i wieczystego zgrzytania zębami
On sam ludzi wybawi. Nawet to uczyni!
Z ognia nie gasnącego znowu ich wywiedzie,
- 335 z miłości dla swych świętych gdzie indziej umieści
i w nowe życie wieczne wprowadzi szczęśliwie
na Polach Elizejskich, gdzie długie lśnią fale
jeziora Acheruzjas o przepastnej głębi.

W niektórych rękopisach jest jeszcze dopisek jakiegoś oburzonego czytelnika do w. 330:

Fałsz jest jawny! bo nigdy nie zgaśnie
ogień, co karą jest dla potępionych.
Ja sam bym pragnął, żeby tak być mogło.
Ciało mam przecież skalane grzechami,
którym potrzeba wiele miłosierdzia.
Lecz Orygenes wstydić się powinien
i nie pleść bredni, że skończy się kara!*

- * Nie podajemy tu wszystkich miejsc paralelnych literatury patrystycznej – jest ich za wiele, by to było możliwe uczynić. Można je znaleźć w wydaniu J. Geffkena, *Die Oracula Sybilliana*, GCS 8, Leipzig 1902.
- 187 – Tesbita-Elias. Por. Mk 3, 23; Mt 11, 14; 16, 14; 17, 10.
- 190 n. – Por. Mk 13, 17; Mt 24, 19; Łk 21, 38.
- 195–200 – ApPtEt 5.
- 200–204 – Por. ApPtEt 4 oraz frg. Makarego Magnesa.
- 217 – Por. ApPtEt 4.
- 220–226 – Por. Ez 37, 5; ApPtEt 4.
- 227–234 – Por. ApPtEt 4.
- 240 – Por. Dn 7, 9. 12.
- 244 – Por. Mt 25, 31; ApPtEt 6.
- 248 – Por. Mt 24, 34.
- 252 nn. – Por. ApPtEt 6.
- 253–283 – Katalogi grzechów: por. Mk 7, 21 n.; Rz 1, 29; 1 Kor 6, 9; Ga 5, 20; Ap 21, 8; Ap 6, 12.
- 269 – Por. ApPtEt 10; ApPtGr 31; Syr 4, 10.
- 270 – ApPtEt 9; ApPtGr 30.
- 282 – Por. ApPtEt 8. 10; ApPtGr 26.
- 289 – Por. ApPtGr 33.
- 295 – Por. ApPtEt 12.
- 312 – Według wierzeń judaistycznych dusze otrzymywały siedem dni wolności na tamtym świecie dla jego zwiedzenia; chrześcijaństwo ten pogląd odmieniło: te dni są przeznaczone na pokutę za wstawiennictwem Maryi.
- 330 nn. – Autor znajduje się w sprzeczności z w. 309, gdzie jest mowa o karze wiecznej. Nauka tu podana była dość powszechnie rozpowszechniona w II/III wieku. Orygenes pisze: „Kara wszystkich bezbożnych ludzi, a nadto i demonów posiada kres. Bezbożnicy więc i demony powrócą kiedyś do swojego pierwotnego stanu”, *O zasadach* 2, 10, 8, tł. S. Kalinkowski, PSP 23, 1979, 186. ApPt mówi o złagodzeniu kar w niedzielę.
- 334 – Powrót do pierwotnego stanu dokona się przez apokatastazę powszechny ogień.